ՆՊԱՏԱԿ

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի թերթը

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է 1993 Թ. ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ

1—15 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1995 Թ., № 19 (62)

ԳԻՆԸ՝ 25 ԴՐԱՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ

Մ. Գ. ՆԵՐՍԻՍՅԱՆԻՆ ՄՈՎՍԵՍ ԽՈՐԵՆԱՑՈՒ ՄԵԴԱԼՈՎ ՊԱՐԳԵՎԱՏՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայ պատմագիտության զարգացման ասպարեզում ունեցած նշանակալի ավանդի, Հայաստանում գիտության և բարձրագույն կրթության կազմակերպման գործում ակնառու ներդրումների համար բազմավաստակ գիտնական, հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի ակադեմիկոս Մկրտիչ Գեղամի Ներսիսյանին պարգևատրել Մովսես Խորենացու մեդալով։

Հայաստանի Հանրապետության նախագահ՝
Լ. ՏԵՐ-ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Երևան, 15 նոյեմբերի 1995 թ.

ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱՆՔՆԵՐ ԲԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻՆ

Նոյեմբերի 17-ին հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի ընդլայնված նիստի էր հավաքվել գիտական հասարակայնության ողջ ընտրանին։ Այն նվիրված էր ակադեմիկոս Մկրտիչ Ներսիսյանի հոբելյանին՝ ծննդյան 85 և աշխատանքային գործունեության 65-ամյակին։

Գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահ Ֆադեյ Սարգսյանը, բարեկամներն ու գործընկերները շնորհավորելով անվանակոչիկին, մեկ անգամ ևս ըստ արժանվույն գնահատեցին նրա մեծ ավանդը հայ գիտության կազմավորման և զարգացման գործում։ Ընթերցվեց Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի պատվավոր նախագահ Վիկտոր Համբարձումյանի ողջույնը։

Հանդիսավոր ժողովին ներկա էր և ելույթ ունեցավ Հայաստանի Հանրապետության փոխնախագահ Գագիկ Հարությունյանը։

Արմենպրես

ՄԿՐՏԻՉ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ. 85

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ՄԿՐՏԻՉ ԳԵՂԱՄԻ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆԻՆ

ՄԵԾԱՐԳՈ ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ

Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահությունը և հումանիտար գիտությունների բաժանմունքը ջերմորեն շնորհավորում են Ձեզ՝ Ձեր ծննդյան 85 և գիտական ու հասարակական գործունեության 65-ամյա հոբելյանի կապակցությամբ, մաղթում քաջառողջություն, արևշատություն և հետագա բեղուն աշխատանք։

Հանրապետության գիտական հասարակայնությունը գոհունակությամբ նշում է Ձեր անմնացորդ նվիրումը հայոց պատմության ամենականոն հիմնախնդիրների՝ հայոց ցեղասպանության, հայ ազգային-ազատագրական շարժումների, հայ-ռուսական հարաբերությունների լուսաբանման գործին։

Ձեր՝ իբրև մերօրյա հայ պատմաբանների նահապետի, գիտամանկավարժական երկարամյա գործունեությունը վառ օրինակ և ուղեցույց է գործընկեր-մասնագետների համար։ Ծանրակշիռ է Ձեր ավանդը հատկապես թուրքական բռնապետության դեմ հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի ճշմարտացի պատմության վերհանման հարցում։ Նույնքան հիշարժան է Ձեր մեկ այլ խիզախում՝ հայոց ցեղասպանության հիմնահարցերին նվիրված հանրահայտ «Հայերի ցեղասպանությունը Օսմանյան կայսրությունում» փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածուի և նույն խնդրին նվիրված տասնյակ ուսումնասիրությունների հրատարակումը։

Թանկագին հոբելյար.

Դժվար է գերագնահատել Ձեր գործունեությունը հանրապետությունում գիտական և ուսումնական կյանքի կազմակերպման բնագավառում։ Մայր բուհի՝ Երևանի պետական համալսարանի ռեկտորի, գիտությունների ակադեմիայի փոխպրեզիդենտի, հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղարի պատասխանատու պաշտոններում Դուք Ձեզ դրսևորել եք իբրև գործի հմուտ գիտակ, փայլուն կազմակերպիչ, իսկական քաղաքացի՝ օրինակ հանդիսանալով ուսանող երիտասարդության, դասախոս-մանկավարժների և գիտնականների համար։

Ձեր՝ ՀՀ ԳԱԱ «Պատմա-բանասիրական հանդեսի» խմբագրի տասնամյակների արգասավոր աշխատանքի շնորհիվ, այդ պարբերականը դարձել է հանրապետությունում և նրանից դուրս լույս տեսնող հայագիտական ամենաճանաչված գիտական հանդեսը։

Կրկին ընդունեք մեր ջերմագին շնորհավորանքն ու մաղթանքը։ Թող երբեք չսպառվի Ձեր անհատնում եռանդը՝ ի փառս հայրենական գիտության։

ՀՀ ԳԱԱ պրեզիդենտ, ակադեմիկոս
Ֆ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փոխպրեզիդենտ, ակադեմիկոս
Գ. ԲՐՈՒՏՅԱՆ

ՄԵԾԱՐԳՈ ՄԿՐՏԻՉ ԳԵՂԱՄԻ

Մենք բոլորս լավ հիշում ենք, որ այս օրերին լրանում է Ձեր ծննդյան 85-ամյակը և շտապում ենք այդ առթիվ շնորհավորել Ձեզ։ Կյանքի այն դժվար պահերին, երբ շատ կարևոր է չմոռանալ ճշմարտությունը, այլ ավելի բարձրաձայն արտասանել, այն Դուք արել եք ազնվագույն խիզախությամբ և մենք բոլորս, ով գիտի այդ Ձեր սերը դեպի ճշմարտությունը և Ձեր համարձակությունը, այսօր բերում ենք Ձեր անունը, որպես հասարակական գործչի և պատմաբանի օրինակ։

Իրոք որ Հայաստանում չի կարող լինել լավ պատմաբան և չլինել աչքի ընկնող հասարակական գործիչ։

Ցանկանում եմ ապրեք երկար տարիներ, հաղթահարելով 100-ամյակի զուտ պայմանական սահմանը և գիտական նոր հաջողությունների հետ հաջողություններ ունենալ Ձեր անձնական կյանքում։ Թեև առանձին մարդկանց ցանկություններին սովորաբար ուշադրություն չեն դարձնում, մեր 90 կամ 100 տարեկանին մոտեցողների ցանկությունները այնուամենայնիվ, կարող են որոշ նշանակություն ունենալ։

Ուրեմն երկար ապրեք և հաջողությամբ աշխատեք։ Ահա այն, ինչ մեր լավագույն մաղթանքն է ամեն յուրջ ու ազնիվ հայ գիտնականին։

Այժմ Երևանում քիչ եմ լինում, բայց անշուշտ կհանդիպենք և կփոխանակենք կյանքից ստացած նոր տպավորությունները։

Առողջություն, առողջություն և բազմարդյունք գործունեություն։

Վիկտոր ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ

Ակադեմիկոս ՄԿՐՏԻՉ ԳԵՂԱՄԻ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆԻՆ

Ձեր 85-ամյա տարեդարձի ուրախ առիթով բարեհաճեք ընդունել, հարգամեծար պրոֆեսոր, իմ խորին երախտագիտության և հարգանքներիս անկեղծ հավաստիքը։ Ձեզ՝ գիտության մշակիդ, ի սրտե մաղթում եմ քաջառողջություն և նորանոր հաջողություններ Ձեր հայրենանվեր գործունեության մեջ։

Միշտ ջերմությամբ եմ հիշում Ձեր հորդորանքներն իմ ուսանողության տարիներին Երևանի պետական համալսարանում և Ձեր խոսքերն այն մասին, թե սփյուռքահայ ուսանողներին Երևան են կանչել լավ հայեր դառնալու նպատակով։ Ձեր ներշնչած ոգիով ենք մենք ընթանում՝ փորձելով ամեն ինչ անել ի նպաստ հայ ժողովրդի։

Զավեն ԵԳԱՎՅԱՆ
Լիսաբոն

«ՀԱՅՈՑ ՈՍԿԵԴԱՐԸ ՈՐՊԵՍ ՀԱՆԳՈՒՑԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿ»

Հումանիտար հետազոտությունների հայկական կենտրոնն իր գործունեությամբ կարելի է անվանել նորաստեղծ, քանի որ այն հիմնադրվելով մեր անկախության պայմաններում ունի նաև նոր ծրագրեր, որոնք չեն կրկնում այլ գիտական հիմնարկի։

Կենտրոնի գիտական արմատները գալիս են հեռվից, քանի որ նրա կազմում ընդգրկված են նաև վաստակաշատ գիտնականներ։ Ցավոք, այս սկզբունքը՝ տարբեր սերունդների համագործակցությունը, լայն ընդգրկում դեռևս չունի հանրապետության բոլոր կառույցներում։

Հրապարակի վրա է այս կենտրոնի հրատարակած «Ինքնություն» պարբերական հրատարակության առաջին պրակը։ Միջոցառումների շարքում են «Հայեր՝ ինքնություն և ինքնագիտակցություն» (գիտաժողով, հոկտեմբեր, 1994 թ.), «Ազգային ինքնության հիմնահարցը և արդիականությունը» (գիտաժողով, ապրիլ, 1995), նոյեմբերի 16-ին կայացավ աշնանային գիտաժողով «Հայագիտությունը այսօր»։

Նոյեմբերի 2-ին Արամ Խաչատրյանի տուն-թանգարանում կայացավ հետաքրքիր սեմինար՝ «Հայոց ոսկեդարը որպես հանգուցային ժամանակ», զեկուցող՝ ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գագիկ Սարգսյան։

Զեկուցողը բացահայտեց «Ոսկեդարի» (5-րդ դար) հանգուցային բնույթը հայոց պատմության մեջ, նշելով, որ այն լեզվական, գրական, ընդհանրապես՝ մշակութային բնագավառում մի կատարյալ «պայթյունի» նմանվելով, իր ժամանակով համընկնում է և կապված է ավելի լայն՝ քաղաքական, տնտեսական, հատկապես՝ կրոնական կյանքում կատարված վերափոխությունների հետ։ Այդ վերափոխությունները հայաստանում էին հին հասարակարգի փոխարինումը նոր, ավատատիրական (ֆեոդալական) հասարակարգով։

«Ոսկեդարին» նախորդած հարյուրամյակների ընթացքում կատարվել են մշակութային մեծ կուտակումներ, որոնք սնվում էին թե՛ տեղական՝ ավանդական, ժողովրդական, և թե՛ արտաքին՝ հինարևելյան, իրանական, հելլենիստական աղբյուրներից։ Այսպես, «ոսկեդարյան» անխառն գրաբարը, որով 5-րդ դարի ոսկեգրիչներին թարգմանվել է «Աստվածաշունչը» (ստանալով հետագայում «Թագուհի թարգմանութեանց» որակումը) և գրվել են Կորյունի, Եզնիկ Կողբացու և այլ երկեր, դեռևս նախորդած 3—4-րդ դարերում, քրիստոնեության քարոզիչների հունարենից և ասորերենից կատարած բանավոր թարգմանությունների շնորհիվ կատարելագործվել է, մշակելով համապատասխան տերմինաբանություն, որը և էապես հեշտացրել է 5-րդ դարի գրավոր թարգմանությունների իրականացումը։

Զեկուցողը նշեց, որ հայ պատմագրության 5-րդ դարում ապրած ծաղկումը (Կորյուն, Ագաթանգեղոս, Փավստոս, Եղիշե, Ղազար Փարպեցի, Մովսես Խորենացի) ևս նշանակալից չափով նախապատրաստվել է նախորդ դարերում զարգացած հայ, թեև օտարալեզու, պատմագրությամբ, որի շղթան ձգվում է հելլենիստական դարաշրջանից մինչև «ոսկեդարի» նախադուռը։ Այդ շղթայի մեջ հայտնի օղակներից են Տիգրան Մեծի արքունիքում ապրած և ստեղծագործած հույն պատմիչ և փիլիսոփա Մետրոդորոս Սկեփսիացու «Տիգրանի մասին» պատմական երկը, նրա աշակերտ, հայոց արքա, Տիգրան Մեծի որդի Արտավազդ Բ-րդի շարադրած «Պատմությունները» (որոնց մասին հաղորդում է հույն պատմիչ Պլուտարքոսը), հայոց թագավորների հունալեզու և արամալեզու վիմագրերը, որոնց պատճենները ժողովվում էին արքունի դիվաններում, հեթանոսական տաճարներում գրված պատմությունները։

Վերջիններից մեկը, Մովսես Խորենացու շնորհիվ, հասել է Դարանաղյաց գավառի Անի ամրոցում գտնված Զևս—Արամազդ աստծո տաճարի քուրմ Ողյումպի (Օլիմպիոսի) և ասորի գրող Բարդածանի գրած «Մեհենական պատմություն» բովանդակությունը։ Վերջապես, 4-րդ դարում հանդես է գալիս Մարաբա Մծուրնացի (ըստ Խորենացու՝ Մար Աբաս Կատինա) պատմիչը, որի հունարեն գրված մատյանը որպես աղբյուր է ծառայել Մովսես Խորենացուն՝ «Հայոց պատմության» 1-ին գիրքը շարադրելիս։

Այս բոլորը, ինչպես ասվեց, մեծապես սնել են 5-րդ դարի հայ պատմագրությունը և նպաստել նրա ծաղկմանը։

Այսպիսով, հայոց «Ոսկեդարը» (5-րդ դ.) զեկուցման մեջ ներկայացավ որպես նախորդ դարերի մշակութային կուտակումների և նրան հաջորդած՝ հայոց բուն ազգային մշակույթի ծաղկման գործընթացների մի խկական հանգույց։

Զեկուցումը տեղի տվեց մտքերի ակտիվ փոխանակման։

Կարինե ՍԱՄՎԵԼՅԱՆ

Հեղինակներին քաջալերելու և թերթի էջերում գիտական թեմաներով պատշաճ մակարդակով հրապարակումներ ապահովելու համար 1996 թվականին «Նպատակը» հայտարարում է.

Մրցանակաբաշխություն

1. ԼԱՎԱԳՈՒՅՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

2. ԳԻՏԱՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԽՈՐ ԵՎ ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ։

3. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ ԱԿՏԻՎ ԴԻՐՔՈՐՈՇՄԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ։

Մրցանակաբաշխությանը կարող են մասնակցել ինչպես ՀՀԳԱԱ համակարգի, այնպես էլ դրսի հեղինակներ։

ՍԱՀՄԱՆՎԱԾ ԵՆ ԵՐԵՔ ՄՐՑԱՆԱԿ՝ ՅՈՒՐԱՔԱՆՉՅՈՒՐԸ 10.000 ԴՐԱՄ։

Ներկայացված նյութերը կհրապարակվեն թերթում։ Մրցանակաբաշխությունը կամփոփվի 1996 թվականի հոկտեմբերի 1-ին։

«ՆՊԱՏԱԿ»

Տնտեսագիտության ինստիտուտի 40 տարին

[illegible] օրերը

● 1940 թվական։ ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի հայկական մասնաճյուղի կազմում ստեղծվում է հայկական տնտեսագիտական առաջին օջախը՝ որպես գիտական խումբ։ Խումբը մշակում է հանրապետության ջրային ռեսուրսների օգտագործման գլխավոր նախագծի տնտեսագիտական մասը։

● 1941 թվական։ Նույն ինստիտուտի կազմում կազմակերպվում է ինքնուրույն տնտեսագիտական սեկտոր։

● 1943 թվական։ Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի կազմավորման ժամանակ սեկտորի կարգավիճակով մտնում է ակադեմիայի կազմի մեջ։

● 1955 թվական։ Սեկտորը վերակազմվում է տնտեսագիտության ինստիտուտի՝ քաղաքատնտեսության և ժողովրդական տնտեսության պատմության, արդյունաբերության էկոնոմիկայի և գյուղատնտեսության էկոնոմիկայի բաժիններով։

Ասել է թե ինստիտուտը դարձել է 40 տարեկան։

Ինստիտուտի հոբելյանի առիթով «ՆՊԱՏԱԿԻ» աշխատակից Անուշավան Տեր-Գաբրիելյանը զրուցեց ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտի տնօրեն, ակադեմիկոս ՄԻՔԱՅԵԼ ՔՈԹԱՆՅԱՆԻ հետ։

— Պարոն Քոթանյան, Դուք, անշուշտ, բազմաթիվ շնորհավորանքներ եք ստացել ինստիտուտի 40-ամյակի կապակցությամբ։ Ընդունեցեք նաև «Նպատակի» խմբագրության ջերմ շնորհավորանքները։

— *Շնորհակալություն։*

— Քանի որ հոբելյանի նշումը նաև հետադարձ հայացք է անցած ճանապարհին, ապա մի փոքր խոսք այդ տարիների ինստիտուտի գործունեության և թեմատիկ ուղղվածության մասին։

— *Այդ տարիներին տնտեսագիտության ինստիտուտում կատարված և հրատարակված աշխատանքները նվիրված են եղել Հայաստանի տնտեսական զարգացման մի շարք հարցերի լուսաբանմանը՝ ծանր արդյունաբերության զարգացման, արդյունաբերության մասնագիտացման և կազմակերպման, արտադրողական ուժերի զարգացման և տեղաբաշխման հարցերին։*

Հանրապետության հանքային ռեսուրսների և դրանց տնտեսական գնահատման հիմքի վրա մշակվել է Հայաստանի ընդերքի քառահատոր ատլաս, որն ընդգրկում է 385 հանքավայրերում եղած հանքային ռեսուրսների 99 տեսակը։ Մշակվել են հանրապետության տրանսպորտի զարգացման տնտեսական պրոբլեմները՝ երկաթուղային տրանսպորտի զարգացման հեռանկարները ԽՍՀՄ-ում և տրանսպորտի զարգացման հիմնական ուղղությունները Անդրկովկասի տնտեսական շրջանում։

Ինստիտուտի կոլեկտիվի ուժերով հրատարակվել են ավելի քան 150 մենագրություն, հազարավոր գիտական հոդվածներ, որոնք լուրջ ներդրում են հանրապետության գիտության նոր բնագավառի՝ տնտեսագիտության զարգացման գործում։ Դրանցում լայնորեն լուսաբանվում են ժողովրդագրության և զբաղվածության, հասարակական արտադրության կազմակերպման, կառավարման, տեղաբաշխման, տնտեսագիտության և ժողովրդական տնտեսության պատմության, տնտեսագիտության տեսության և այլ հարցեր։

Ինստիտուտում մշակվել են սկզբունքային նշանակության տեսության հարցեր, որոնք լրջորեն փոխում են տնտեսագիտության տեսության հիմնահարցերի ըմբռնումը։

Նոր գիտական լուսաբանում են ստացել այնպիսի հասարակական, տնտեսագիտական կատեգորիաներ, օրենքներ, հասկացություններ, ինչպիսիք են արտադրողական ուժերը և արտադրահարաբերությունները, հակամարտ և ոչ հակամարտ հակասությունները, նյութական շահերը, նյութական շահագրգռվածությունը, ապրանքը, ապրանքային արտադրությունը, արժեքը, գինը, արտադրողական և ոչ արտադրողական աշխատանքը, հողային ռենտան, հոգևոր արտադրության և ծառայությունների ոլորտների փոխպայմանավորվածությունն ու վերարտադրությունը, շուկան և այլն։

Հիմնավորվում է հոգևոր արտադրության և մտավոր գործունեության դերի բարձրացումը մարդկային հասարակության

(Շարունակությունը՝ 2-րդ էջում)

ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ

Գրականության ինստիտուտում

ՀՀ ԳԱԱ Մանուկ Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտը միշտ, սկզբունքային հետևողականությամբ, կազմակերպել է զանազան նստաշրջաններ, կոնֆերանսներ՝ նվիրված գրականագիտական տարբեր խնդիրների, հայ գրականության պատմության առանձին հարցերի, շրջափուլերի, գրականության տեսության, բնագրագիտության, կապերի կոնկրետ իրողությունների, այս կամ այն գրողի ժառանգությանը։ Սակայն 1995 թվականի նոյեմբերի 8—10-ը տեղի ունեցած նստաշրջանը թե՛ ընդգրկումով, թե՛ թեմատիկ բազմազանությամբ և թե՛ առանձնահատուկ բնույթով տարբերվում էր նախորդներից. այն գրականության ինստիտուտի աշխատանքային գործունեության պարագրկումներում յուրօրինակ ու շահեկան երևույթ էր։ Ինստիտուտի տնօրինության նախաձեռնած և կազմակերպած նստաշրջանը նվիրված էր 1994—1995 թվականների կոլեկտիվի կատարած գիտական աշխատանքների հիմնական արդյունքներին։ Այսինքն մի նստաշրջան, որ առարկայական հնարավորություն էր ընձեռում ցուցանելու արդի հայ գրականագիտության ամբողջական պատկերը։ Պակաս կարևոր չէր նաև այն հանգամանքը, որ երբ սակավ կամ խպառ չեն հրատարակվում բազմաթիվ ուսումնասիրություններ և հետազոտություններ, ինչպես է ընթանում հետազոտական գործընթացը, ինչ նորություններ և մասնահատկություններ են առաջադրվում։ Հարկ է անմիջապես շեշտել, որ նստաշրջանում կարդացված քսանհինգ զեկուցումները, դրանց հաջորդած հարցերն ու քննարկումները վկայեցին, որ գրականության ինստիտուտի աշխատակազմը, զանցառելով առօրեական դժվարությունները, տպագրվելու բարդությունները, շարունակում է նպատակասլաց հետազոտական աշխատանքը գրականագիտության բոլոր ուղղություններով, հայ գրականության ուսումնասիրում ակադեմիական հիմնարարությամբ և արհեստավարժորեն։ Նստաշրջանը առարկայաբար ցույց տվեց ևս մի կարևոր իրողություն. կոլեկտիվը կենսունակ և պրոֆեսիոնալ է և բոլոր հնարավորությունները ունի հայ գրականության քննությունը գիտական նոր հանգրվանի հասցնելու։

Ի շարս հայոց հին, նոր ու նորագույն շրջաններին նվիրված զեկուցումների և հաղորդումների, նստաշրջանում կարդացվեցին նաև բնագրագիտության, գրական կապերին ու փոխառնչություններին վերաբերող զեկուցումներ, զանազան թեմաների մեթոդաբանությանը նվիրված տեսական ելույթներ եղան։ Նստաշրջանին հավասարաչափ և համաժամանական էր բոլոր հետազոտական խմբերի մասնակցությունը. հին գրականությունից հիշատակենք Ա. Մուշեղյանի, Վ. Ներսիսյանի, Ա. Ղազինյանի, դասական վեպի պատմությանը նվիրված՝ Լ. Մուրադյանի, Ն. Անանյանի, 20-րդ դարի գրականության խնդիրներից՝ Վ. Փարթամյանի, Վ. Գրիգորյանի, Լ. Կարապետյանի զեկուցումները, Պ. Հակոբյանի, Խ. Գյուլնազարյանի, Ս. Շտիկյանի հաղորդումները և այլն։ Հետաքրքիր էր, որ զեկուցումների մի ստվար մաս նվիրված էին Հովհաննես Թումանյանի և Լևոն Շանթի գրական ժառանգության խնդիրներին, նրանց գիտական հրատարակությունների հարցերին։

Նստաշրջանի վերջում ելույթներ ունեցան բանասիրության դոկտորներ Ա. Եղիազարյանը, Պ. Հակոբյանը, Ա. Զաքարյանը, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ Ս. Սարինյանը, ուրիշներ, որոնք կարևորեցին այսօրինակ միջոցառումների դերն ու նշանակությունը։ Նստաշրջանի արդյունքներն ամփոփող խոսքում ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Էդվարդ Ջրբաշյանը առանձնացրեց երեք հանգամանք՝ գիտական ուսումնասիրությունների բազմազանությունը, զեկուցումների յակոնիզմը և վերականգնվող կոլեկտիվիզմի զգացումն ու գիտական աշխատանքի ամբողջականացումը։

Նստաշրջանի ավարտին միանշանակ էր բոլորին համակած այն միտքը, որ նմանատիպ գիտաժողովներն անհրաժեշտություն են և հետայսու պետք է պարբերաբար կազմակերպվեն։

ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱՆՔ

Զավեն Եգավյանին (Պորտուգալիա) շնորհված է Ֆրանսիայի ազգային ասպետի կոչում։ ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան շնորհավորում է ակադեմիայի լավագույն բարեկամին՝ այդ պատվավոր կոչման առթիվ։

Զավեն Եգավյանն ավարտել է Երևանի պետական համալսարանը։ Որպես ռաֆիլոլոգ-հայ ուսանող, ակտիվ մասնակցել է հանրապետության ուսանողական կյանքին։

Վերադառնալով Փարիզ, Զ. Եգավյանը հսկայական աշխատանք է տարել հայ ժողովրդի պատմությունը օտարներին ներկայացնելու գործում. նա ոչ միայն օժանդակում է ֆրանսահայ մշակութային կազմակերպություններին, այլև Սորբոնի համալսարանում հայագիտության ակտիվ պրոպագանդիստներից էր։ Այժմ Զավեն Եգավյանը «Գալուստ Գյուլբենկյան» հաստատության (Լիսաբոն) հայագիտության բաժնի պատասխանատուն է և մեծ ջանքեր է թափում հայ-պորտուգալական գիտական կապերն ամրապնդելու ուղղությամբ։

ԱԿՆԹԱՐԹ

Դարասկզբի այս լուսանկարի ճետնում գրված է միայն մի տող՝ «Անիի թանգարանի մուտքի մոտ»։ Մի տող, որը սակայն մի ամբողջ պատմություն է. Բագրատունյաց փառքի, Բագրատունյաց մայրաքաղաքի ուսումնասիրման նոր փուլի վկայագիրը։ Դեռ Ս. Պետերբուրգի կայսերական ակադեմիայում քննարկումների ժամանակ առաջարկվում էր Անիի թանգարանն ստեղծել կայսրության մայրաքաղաքում կամ Թիֆլիսում։ Ն. Մառի, Թ. Թորամանյանի ջանքերով թանգարանը բացվեց Անիում։ Համառ ջանքերն ու տարիների տառապանքները տվեցին իրենց արդյունքը. Անիի պեղումներից հայտնաբերված հազարավոր նմուշներ ունեցան ծածկ, հավաքվեցին՝ աշխարհին ցուցադրվելու համար։ Ահա այդ երախտավորներից երկուսը՝ Թորոս Թորամանյանը (առաջին շարքի ձախից առաջինը) և Անիի վանահայր Միքայել վարդապետը (առաջին շարքի ձախից չորրորդը) թանգարանի մուտքի մոտ։

Լուսանկարը՝ Արամ ՎՐՈՒՅՐԻ

ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒՄ Է

Անհատ հետազոտող. հնարավո՞ր է

Նորաստեղծ անկախ հանրապետությունում գիտության, կրթության, ակադեմիայի գիտական ինստիտուտների դերի և տեղի որոշումը, անշուշտ, դժվարագույն խնդիր է։ Մի կողմից գիտական ներուժը պահպանելու անհրաժեշտությունը, որը կազմում է ամենևին էլ ոչ փոքր թիվ, իսկ մյուս կողմից համապատասխան ֆինանսական միջոցների բացակայությունը ստեղծում են այն ակնհայտ հակասությունը, որի լուծման հնարավոր ուղիների որոնմանն լծվում համապատասխան գերատեսչությունները, ահա արդեն չորս տարուց ավելի։

Սկզբնական շրջանում՝ 92—93 թվականներին, իրագործվեցին ակադեմիական ինստիտուտներում որոշ կառուցվածքային փոփոխություններ. բաժինները փոխարինվեցին գիտական թեմաներով, որոնք ստեղծված համապատասխան հանձնաժողովների կողմից քննարկվում և ֆինանսավորվում էին։ Արդյունքը եղավ այն, որ աշխատակիցների քանակը ոչ թե նվազեց, քչացավ, այլ հակառակը՝ ավելացավ, ինչը էլ ավելի դժվարացրեց ֆինանսավորման հարցը։ Հետևանքը՝ աշխատակիցների շատ ցածր աշխատավարձը։

Հասկանալի է, որ ստեղծված իրավիճակից դուրս գալու ճանապարհներից մեկն էլ թեմաների կրճատման տարբերակն է, որը, ինչ խոսք, հոգեբանական տեսակետից դժվարագույն ուղիներից է։ Բայց եթե այն օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է, ապա դրանից խուսափելու հնարավորությունը նույնպես անհնար է։ Եվ դարձյալ, անհասկանալի և անհայտ սկզբունքների հիման վրա, ստեղծվում են այդ խնդրի լուծման համար հանձնաժողովներ, որոնք որոշ ժամանակ աշխատելուց հետո, ելնելով հայտնի չէ ինչ սկզբունքներից, յուրաքանչյուր թեմայի տալիս են համապատասխան գնահատական՝ «բալ»։ Այդ գնահատականն էլ հիմք է դառնում հետագա ֆինանսավորման կամ թեմայի աշխատանքների ընդհատման համար։

Հիրավի, դժվարագույն խնդիրը լուծելու զուտ չինովնիկական եղանակ։ Ո՞ւմ համար պարզ չէ, որ յուրաքանչյուր չֆինանսավորված թեմայի ղեկավարի մեջ արդարացիորեն կառաջանա դժգոհելու, բողոքելու ցանկություն, որը հետևանք է թեմաների գնահատման նախնական, ընդհանուր, գիտական, հիմնարար սկզբունքների բացակայության։ Որքան էլ բարձրակարգ հանձնաժողովներ կազմվեն, այդպիսի սկզբունքների գնահատման սուբյեկտիվության հաղթահարումը անհնարին կլինի։ Իհարկե, ես այն կարծիքին չեմ, որ այն կարելի է իսպառ վերացնել։ Իրական կյանքի ցանկացած բնագավառում՝ լինի գիտական, մշակութային կամ հասարակական, այն միշտ եղել է և անշուշտ կլինի նաև հետագայում։ Հարցը այստեղ նորմալ շրջանակներից շատ խիստ չշեղվելու մասին է։ Այդ երևույթը բացասական ազդեցություն է ունենում նաև ֆինանսավորվող թեմաների աշխատակիցների վրա, նրանց մեջ հանձնաժողովների նկատմամբ առաջացնելով պարտավորվողի զգացողություն և այնպիսի հոգեբանություն, որը անհարիր է իսկապես ստեղծագործող ազատ անհատի հոգեբանությանը։

Այս բոլորը հետևանք են խնդրի ոչ ճիշտ լուծման, ոչ պետական մոտեցման, և այդ պատճառով չեն ստեղծվում պետական մտածելակերպի հիմքերը, տարրերը։ Հասկանալի է, որ բոլոր գիտական ուղղություններով թեմաների գնահատման ընդհանուր հայտանիշներ, սկզբունքներ ընդունելը անիմաստ է։ Այս դեպքում պետք է ելնել գիտության յուրաքանչյուր առանձին բնագավառից, հիմք ընդունելով նրա զարգացման պատմությունը և ներկա վիճակը հանրապետությունում։

Ուստի, ես կքննարկեմ այդ հարցը այն գիտական ուղղության համար, որը անվանվում է «Դեֆորմացվող պինդ մարմնի մեխանիկա» և որը առնչվում է ՀՀԳԱԱ մեխանիկայի ինստիտուտին։

Նախ փորձենք թվարկել գիտական թեման բնութագրող որոշ ընդհանուր առաջնային հայտանիշներ, որոնք, ինչ խոսք, չեն կարող լինել սպառիչ և վերջնական։

1. Ցանկացած գիտական թեմա պետք է լինի մինչ այժմ հանրապետությունում ստացված կարևորագույն գիտական արդյունքների հետևողական զարգացումը մի որոշակի ուղղությամբ։

2. Այն իր մեջ պետք է բովանդակի գոնե մեկ մոդելային խնդիր՝ լուծման համապատասխան մեթոդով, եղանակով։

3. Թեմայում ուսումնասիրվող խնդիրներում ստացված վերջնական արդյունքները պետք է ենթակա լինեն պրակտիկ ստուգման պարզ փորձարարական միջոցների կիրառմամբ։

4. Թեմայի ղեկավարը տարեվերջի գիտական հաշվետվության մեջ պետք է հստակ ներկայացնի իր գիտական բնագավառի ներկա վիճակը և ստացված հիմնական արդյունքների ինչպես տեսական, այնպես էլ պրակտիկ կարևորությունը։ Թեմայի ղեկավարի տարիքը չպետք է անցնի թոշակի անցման ընդունված տարիքից։

5. Թեմայի աշխատակիցների կողմից տպագրված հոդվածները և նրանցում ստացված արդյունքները պետք է հիմք հանդիսանան հետագայում այդ բոլորը մենագրության տեսքով հրապարակելու համար։

Թվարկված հայտանիշները, ինչ խոսք, վերաբերում են հիմնարար գիտության տեսական, ու փորձարարական հետազոտություններին և որոնց քանակը դժվար չէ ավելացնել՝ մասնավորապես կանգ առնելով թեմայի ղեկավարի անցած գիտական ուղու և գիտական ներուժի վրա։ Նման մոտեցում կարելի է ցուցաբերել նաև յուրաքանչյուր աշխատակցի նկատմամբ։

Անենք որոշ պարզաբանումներ՝ թվարկված հայտանիշները հիմնավորելու համար։ Գիտության զարգացման ներկա փուլին բնորոշ է նրա մասնատվածության (բլոկային) կառուցվածքը, որի հետևանքով նրա զարգացումը դառնում է, այսպես կոչված, շկոլաների (դպրոցների) մենաշնորհը՝ յուրաքանչյուրն իր բնագավառում և ուղղությամբ։ Դա նշանակում է, որ նպատակահարմար է, գիտական որևէ ուղղությամբ ուսումնասիրություններ կատարելու համար, հարաբերությունների մեջ մտնել համապատասխան դպրոցների հետ, ինչը անխուսափելիորեն կապված է ինչ-որ չափի նյութական ծախսերի հետ։ Քանի որ հանրապետությունում բացակայում է նման միջոցների հնարավորությունը, ուստի պետք է առայժմ կանգ առնել այն գիտական ուղղությունների վրա, որոնք առկա են հանրապետության ներսում։

Իսկ ինչպիսի՞ ճանապարհով է ընթացել, ասենք, «առաձգականության տեսության» (որը վերը նշված գիտական ուղղության մասերից մեկն է) զարգացումը հանրապետությունում։ Քանի որ գիտական ուղղությունը հիմնարար է, ուստի նրան նվիրված տեսական հետազոտությունները գիտական հոդվածների տեսքով տպագրվել են ինչպես հանրապետության ներսում լույս տեսնող հանդեսներում, այնպես էլ նրանից դուրս։ Այժմ փորձենք դասակարգել այդ բավականին մեծ թվով հոդվածները։ Այդ դեպքում կնկատենք, որ կան երկու կարգի ուսումնասիրություններ. առաջինը՝ խնդիրը իր դրվածքով, լուծման մաթեմատիկական եղանակով նոր է և գիտական գրականության մեջ այդպիսի ուսումնասիրություն առաջադրվում է առաջին անգամ, իսկ երկրորդ կարգի խնդիրներում, չնայած այն իր դրվածքով նոր է, բայց ուսումնասիրման եղանակը՝ արդեն հայտնի էր ու տվյալ դեպքում խնդրի լուծումը, ըստ էության, հանգում է հաշվողական մասի (որը կարող է ամենևին էլ փոքր ծավալ չունենալ) իրագործմանը՝ պարզելու համար որոշ նոր պարամետրերի քանակական և որակական ազդեցությունները այս կամ այն մեխանիկական մեծությունների կամ երևույթների վրա։ Կան նույնիսկ մենագրություններ, ստվարածավալ գրքեր, որոնցում դիտարկված խնդիրները, որոշ բացառությամբ, հանդիսանում են միայն մեկ առաջին կարգի խնդրի լուծման հետևանք։ Ահա թե ինչու հենց այդ կարգի խնդիրները կոչվում են մոդելային խնդիրներ, և գիտության նշված բնագավառի զարգացման համար ունենում են չափազանց որոշիչ նշանակություն։ Վերը շարադրվածը հանդիսանում է երկրորդ հիմնադրույթի կարևորության անառարկելի փաստարկ։

Իհարկե, մոդելային խնդիրները և գիտական նոր տեսությունները չպետք է շփոթել։ Այն թեմաները, որոնք պարունակում են նոր տեսություններ և հավակնում են դառնալ գիտական նոր ուղղությունների, շկոլաների ստեղծման հիմքերը, այդպիսի թեմաների քանակը, կարծում եմ, կլինեն չափազանց քիչ և դրանք պետք է դիտարկել առանձին, ավելի բարձրակարգ և խիստ սկզբունքներով, որը կարող է խնդրի ուսումնասիրությունը նույնիսկ դուրս բերել հանրապետության սահմաններից։

Ինչ խոսք, որ տեսական ուսումնասիրությամբ ստացված գիտական արդյունքի վերջնական գնահատականը, նրա ճշմարտության երաշխիքը, չափանիշը փորձն է։ Որքան քիչ է երևույթի անալիտիկ ուսումնասիրման հնարավորության չափը, այնքան բարդ է փորձը և այնքան ավելի մեծ նյութական միջոցներ է այն պահանջում։ Այդ պատճառով խնդրի լուծման կամ տվյալ մեխանիկական երևույթի ուսումնասիրման դժվար մասը (կողմը) պետք է հաղթահարվի տեսական, անալիտիկ մաթեմատիկական մեթոդների կիրառմամբ։ Այս դեպքում գիտության բնագավառի (տվյալ դեպքում՝ մեխանիկայի) աշխատողը դառնում է համարյա նույն կարգի ստեղծագործող անհատ, ինչպիսին են մշակույթի ոլորտում աշխատող նկարիչը կամ գրողը, բայց ոչ ճարտարապետը կամ քանդակագործը, որոնց գործունեությունը առանց համապատասխան նյութական ծախսերի անհնար է առաջ շարժել։ Եվ գիտական ներուժը պահպանելու լավագույն ճանապարհներից մեկը, ներկա պայմաններում, հենց դա է։

Դրանով կարելի է ոչ միայն հետ չմնալ համաշխարհային գիտության ներկա մակարդակից, այլև որոշ ուղղությամբ հավակնել դառնալու առաջնայինը՝ նյութական հնարավոր ամենանվազ ծախսերի միջոցով։ Իհարկե, բնական կլինի նաև, որ թեմայի ղեկավարի հետ միասին միևնույն ուղղությամբ աշխատեն որոշ քանակի գիտական աշխատակիցներ, առանց բացառելու մեկ կամ երկու հոգով աշխատելու հնարավորությունը։ Բայց անպայման ստեղծելով բոլոր հնարավոր աշխատանքային այն նորմալ պայմանները, առանց որոնց գիտական գործունեությամբ զբաղվելը անհնար է նույնիսկ պատկերացնել։

Թերևս այդ ճանապարհի իրավացիության մեջ մեզ համոզում է նաև հայ ժողովրդի անցած պատմական ուղին, երբ համաշխարհային մշակույթին նրա բերած ծառայությունները, բացառապես կամ մեծամասամբ անհատ ստեղծագործողի գործունեության արդյունք են։

Հովհաննես ԱՂԱԼԱՐՅԱՆ
Ֆիզ. մաթ. գիտությունների թեկնածու, ՀՀԳԱԱ մեխանիկայի ինստիտուտի թեմայի ղեկավար

Արդարությունը հաղթանակեց

ՈՐՊԵՍ ԼՐԱՑՈՒՄ

«ԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՂԹԱՆԱԿԵՑ» ԽՈՐԱԳՐՈՎ ՄԵՐ ՀՐԱՊԱՐԱԿՄԱՆ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

Սույն թվականի ապրիլին «Նպատակը» հրապարակեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահության որոշումը՝ ակադեմիկոս Արմեն Լևոնի Թախտաջյանի մասին 1948 թվականի № 173 հրամանը չեղյալ հայտարարելու մասին։

«Արմեն Լևոնի Թախտաջյանին՝ բուսաբանության ինստիտուտի աշխատանքները սխալ ուղղությամբ գլխավորելու, իր հրապարակած մի շարք աշխատություններում վեյսմանական-մորգանիստական կեղծ գիտական սխալներ թույլ տալու համար ազատել բուսաբանության ինստիտուտի տնօրենի և կենսաբանական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղարի տեղակալի պարտականություններից»։

Ընթերցողների ուշադրությանն ենք ներկայացնում Ռուսաստանյան և Հայաստանի գիտությունների ակադեմիաների իսկական անդամ, ականավոր բուսաբան ԱՐՄԵՆ ԹԱԽՏԱՋՅԱՆԻ 1944 թվականին գրած նամակը ԽՍՀՄ ԳԱ պրեզիդենտ, Հայաստանի ԳԱ առաջին պատվավոր անդամ, ակադեմիկոս Վլադիմիր Կոմարովին, որը վկայում է, որ ականավոր գիտնականը ելք էր փնտրում հալածանքներից փախչելու համար։

Պատրաստեց Ստեփան ՂԱՐԻԲՋԱՆՅԱՆԸ

«Մեծարգո Վլադիմիր Լևոնովիչ,

Արդեն 12 տարի է, ինչ ես աշխատում եմ Հայաստանում որպես բուսաբան: Այդ տարիների ընթացքում ես զբաղվել եմ Անդրկովկասի բուսաբանական աշխարհագրության հարցերով, կովկասյան ֆլորայի բարդուծաղկավորների և մի շարք ուրիշ կրիտիկական խմբերի համակարգմամբ, իսկ վերջին ժամանակներս սկսել եմ զբաղվել նաև հնաբուսաբանությամբ (Հայաստանի պլիոցենային ֆլորայով) և ծաղկավոր բույսերի ֆիլոգենիայի որոշ հարցերով: Արդեն իմ գիտական գործունեության հենց սկզբից ինձ պարզ դարձավ, որ աշխատել այն գիտական ձեռնարկի (հերբարիումի և գրադարանի) հիման վրա, որոնք կան Երևանում, աննարին է, ես ձգտում էի յուրաքանչյուր տարի մեկնել Լենինգրադ՝ ԽՍՀՄ ԳԱ բուսաբանական ինստիտուտ: Նյութերը տարեցտարի կուտակվում էին ավելի շատ, և վերջին ժամանակներս այդ կարճատև ուղևորությունները Լենինգրադ դադարեցին ինձ բավարարել: Ինձ մոտ կուտակվել են զգալի քանակությամբ անավարտ ձեռագրեր համակարգումից, որոնց ավարտը Երևանում աննարին է: Այս բոլորից հետևում է, որ իմ հետագա գիտական աշխատանքը և, առաջին հերթին՝ համակարգման և ֆիլոգենիայի գծով, չի կարող տարվել Երևանում պատշաճ բարձր մակարդակով: Միակ հիմնարկը, որտեղ ես կարող եմ շարունակել աշխատանքներս համակարգման և ֆիլոգենիայի գծով, դա Վ. Լ. Կոմարովի անվան բուսական ինստիտուտն է:

Դիմում եմ Ձեզ, Վլադիմիր Լեոնտևիչ, խնդրանքով՝ օգնել ինձ տեղափոխվել աշխատանքի Լենինգրադ, Ձեր անվան բուսաբանական ինստիտուտ: Լենինգրադում ես կկարողանա[illegible]կել ոչ միայն [illegible]տանքներ Հայաստանի ժամանակակից և բրածո ֆլորայի ուղղությամբ, այլ աշխատել ԽՍՀՄ ֆլորայի գծով և լինել Ձեր կողմից գլխավորվող «ԽՍՀՄ Ֆլորան» հրատարակության մասնակիցներից մեկը:

Բուսաբան Ա. ԹԱԽՏԱՋՅԱՆ
13. 5. 1944 թ.
Երևան

9. 1943 թ. ես Երևանում պաշտպանել եմ կենսաբանական գիտությունների դոկտորի աստիճան հայցելու ատենախոսություն:

Ռուսաստանյան ԳԱ արխիվ, Վ. Կոմարովի անձնական ֆոնդ (թիվ 277), ց. Կ. Գ. 1425, թ. 1-2: Ինքնագիր, թարգմանություն ռուսերենից: Հրապարակվում է առաջին անգամ:

Լուսանկարում. Երևանի պետական համալսարանի կենսաբանական ֆակուլտետի մի խումբ ուսանողուհիներ՝ իրենց դասախոսների հետ։ Առաջին շարքում. աջից ակադեմիկոսներ Արմեն Թախտաջյան, Միքայել Չայլախյան, Հրաչյա Բունիաթյան, ֆակուլտետի դեկան Այմաստ Մինասյան, ակադեմիկոս Խաչատուր Կոշտոյանց։ 1940-ական թթ. կեսեր։

Ոգի և տրամադրություն

[illegible] հարցերով զբաղվող գիտաշխատող, ում գիտությունից զատ հուզում են նաև հանապազօր հոգսերը։ Մամուլում նա հաճախ է արձագանքում մեր կյանքի դժվարին խնդիրներին, փորձում օգտակար [illegible] ենք ճանաչում Ստեփան Պապիկյանին թերթերի էջերից։

Վերջին տարիներին նկատելի արտահոսքը մեր հանրապետությունից ժողովրդին մի տեսակ մտավախություն է ներշնչում։

Իսկ գիտակա՞ն միտքը. չէ՞ որ մեր ժողովուրդը իրեն անպարտ է զգում իր գիտությամբ ու մտքի թռիչքով։

Էներգետիկայի հայկական գիտահետազոտական ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող Ստեփան Պապիկյանի համար կարևորը էներգետիկայի բնագավառում իր մտահղացումների իրականություն դառնալն է։ Տարիներ շարունակ մտածել է, տքնել ու աշխատել։ Երբեք չընկրկել դժվարությունների առաջ, միշտ առաջ նայել՝ այս է նրա կենսափիլիսոփայությունը։

«Ջերմամատակարարման համակարգի արդյունավետության բարձրացումը գազատուրբինային տեղակայանների օգտագործմամբ» գիտական հոդվածը լայն արձագանք գտավ։

— Միտքս երկար է աշխատել այս խնդրի վրա։ Աշխարհին է հայտնի, որ վառելաէներգետիկ պաշարներով հարուստ ժողովուրդ չենք։ Իսկ Երկիր մոլորակի նավթի ու գազի պաշարները գնալով ոչ միայն նվազում, այլև խորանում են։ Հետագայում մեկ տոննա վառելիք արդյունահանելու համար ավելի շատ ֆինանսական միջոցներ են պետք, և ուրեմն վառելիքը ավելի սուղ ու թանկ կդառնա։ Բացառված չէ, որ պետությունները փրենց կամքը թելադրելու համար պայմաններ կառաջարկեն մեր ժողովրդին վառելիք տրամադրելու համար,— զրույցի ժամանակ բացատրում էր Ստեփան Պապիկյանը։— Ցավոք, այսօրվա վիճակով դրամական միջոցներ դեռևս չեն հատկացվել գիտական ուսումնասիրությունս ավարտելու և կյանքի կոչելու համար։ Օրինակ, հաշվարկները ցույց են տալիս, որ Հրազդանի պետական շրջանային էլեկտրակայանում 45 մեգավատ հզորությամբ գազատուրբինային տեղակայանք տեղադրելու համար անհրաժեշտ է ծախսել մոտ 9 միլիոն դոլլար գումար։ Թանկ չէ, երբ հաշվարկում ես, որ այդ դեպքում ցիկլի շահագործման արդյունավետությունը կդառնա 45 տոկոսից մինչև 50 տոկոս։ Այսինքն, այժմյան տեղադրված սարքավորումների ցուցանիշը կբարձրանա 15—20 տոկոսով։ Ավելի պարզեմ միտքս. տարեկան կխնայենք տասնյակ հազարավոր տոննա վառելիք։ Կարճ՝ նույն ծախսով ավելի շատ էներգիա կարող ենք ստանալ, տալ արդյունաբերությանն ու ժողովրդին։

1987 թվականին, երբ Ստեփան Պապիկյանը ավարտեց Մոսկվայի էներգետիկայի ինստիտուտի ցերեկային ասպիրանտուրան, պատրաստեց գ ի տ ա կ ա ն թեզ՝ «Բնակլիմայական պայմանների ազդեցությունը ջէկ-երի և կաթսայատների շահագործման արդյունավետության վրա» թեմայով։ Երիտասարդ մասնագետի գ ի տ ա կ ա ն աշխատանքը ներդրվեց Մոսէներգոյում։

— Գիտության բնագավառը սիրում է ինքնամոռաց նվիրում։ Դա պետք է ամեն կերպ խրախուսել, որ երիտասարդ գիտնականները հեռանկար ունենան։

Ընդհատվեց մեր զրույցը։ Արհկոմի նախագահին տարբեր հարցերով էին դիմում աշխատակիցները։

— Մարդկանց ամեն կերպ օգնել է պետք։ Փոխօգնության դրամարկղ ենք ստեղծել։ Ապրանք ենք գնում մեծածախ, բաժանում իրար միջև։ էժան է նստում։ Հոգում ենք նաև թոշակառու, ինստիտուտի նախկին աշխատակիցների սոցիալական հարցերը, դժվար օրեր են, հոգսերը շատ...

Մանիկ ԱԺԻՄՅԱՆ

Քանի՞ ակադեմիա կա Հայաստանում

ՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒՄ Է ՀՀ ԳԱԱ ԹՂԹԱԿԻՑ ԱՆԴԱՄ ԼԻԱ ՕՍԻՊՅԱՆԸ

Վերջին ժամանակներում «Ակադեմիա» բառը օգտագործվում է տեղին ու անտեղի, ընդհուպ մինչև հերուստատեսային զվարճալի մի շոուի առիթով։ Հաճախ այն օգտագործվում է այս կամ այն միջոցառմանը հեղինակավոր բնույթ տալու նպատակով։ Օրինակ, ոչ հեռավոր անցյալում բուհերին կից գործում էին հետաքրքրասերների դասընթացներ դպրոցականների համար և որոնք կոչում էին «փոքր ակադեմիա»։ Կան և առավել լուրջ կազմակերպություններ, որոնք ծնվեցին հասարակական հիմունքներով, բայց չէին ցանկանում իրենց անվան հետ ընդգծել այդ կարևոր հանգամանքը։ Մինչդեռ այդ ամենը հանգեցնում է «Ակադեմիա» հասկացության արժեզրկման։

Ինչ վերաբերում է Ակադեմիային, որը կոչված է զարգացնել գիտության տարբեր ճյուղեր, ապա միանշանակ մոտեցում գոյություն չունի։ Բազմաթիվ ակադեմիաների առկայությունը արդարացված է մեծ տերություններում, որոնք ունեն գիտահետազոտական ինստիտուտների մեծաքանակ ցանց և գիտական աշխատանք կազմակերպելու անհրաժեշտ հնարավորություններ։

Մեր փոքր հանրապետության համար գիտական կադրերի փոշիացումը, մասնատումը տարբեր ակադեմիաներում արդարացված չէ։ Ցանկալի է Հայաստանում ունենալ մեկ հզոր գիտական կենտրոն, մեկ Ակադեմիա, որտեղ լինեն բոլոր պայմանները նաև ճյուղային գիտությունների զարգացման համար։ Այդպիսի փորձ կար մեր՝ ՀՀ ԳԱԱ-ում։ Կարելի է հիշատակել, թեկուզ, կենսաբանության բաժանմունքը, որտեղ 50-60-ական թվականներին բարձր մակարդակով ներկայացված էր նաև գյուղատնտեսական գիտությունը։ Այդ շրջանում մեր Ակադեմիայի գյուղատնտեսության ուղղությունը ներկայացնում էին Մ. Թումանյանը, Վ. Գուլքանյանը (որը միաժամանակ կենսաբանության բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղարն էր), Գ. Դավթյանը, Գ. Աղաջանյանը, Ա. Թամամշևը, Խ. Երիցյանը, Ն. Մանուչարյանը։ Վերջերս հնարավոր եղավ ՀՀԳԱԱ համակարգում ձևավորել բժշկական ուղղությունը, որը կարծում եմ կբացառի Հայաստանում առանձին բժշկական գիտությունների ակադեմիայի ստեղծումը։

Եթե ՀՀԳԱԱ ժամանակին պահպաներ ակադեմիական տեղերի ըստ գիտությունների բնագավառների համաչափ բաշխումը, այդ թվում նաև ճյուղային գիտությունների բնագավառում, ապա հող չէր ստեղծվի նորանոր ակադեմիաների ստեղծման համար։

1988 թվական: Դեկտեմբերի 7... Մեր պատմության տխուր օրերից մեկը: Երկրաշարժ, տասնյակ հազարավոր զոհեր ու... վերապրելու, վերածնվելու, վերաշինության անզուսպ, անսահման ձգտում:
Շիրակամուտ գյուղը Սպիտակի երկրաշարժի էպիկենտրոնում էր: Ու այն ամբողջությամբ ավերվեց: Բայց Շիրակամուտը նաև այն բնակավայրերից է, որ ամենից արագ վերականգնվեց: Երկրաշարժից անմիջապես հետո ահա այսպիսին էր կրասնոդարցի շինարարների բանվորական ավանը:

Մտավորականությունը չի մասնակցում նոր գործընթացներին. միթե՞...

[illegible]

...սեղանիկի: Ծնվում է նոր երևույթ... Ամեն մի նոր երևույթի մեջ մեկը տեսնում է իր բաժին շահը, մտավորականը այդ նորի մեջ պետք է տեսնի (այդ հնարավորությունը նա ունի) զարգացումը, վաղվա օրը, ժողովրդին, երկրին օգտակարությունը: Կյանքը ցույց է տալիս, որ հաճախ տեսնում է, բայց չի կարողանում ակտիվ գործելակերպով, համարձակ վարքագծով մարտնչել այդ նորի համար: Ասպարեզը երբեմն գրավում են «անկոմպլեքս» անհատները, իսկ մտավորականը մնում է իր բնակարանի պատուհանից ծիկրակողի, դժգոհ տարրի կարգավիճակում: Հնի և նորի պայքարը դառնում է առճակատում, նորն ի վերջո, հաղթում է, քանի որ նոր է, թարմ, բայց երբեմն այն ընկնելով այլևայլ մարդկանց ձեռքը, աղավաղվում, այլասերվում է, դառնալով հնի կրկնություն: **Մի այդպիսի նորության և այն իր ձեռքը վերցնելու մտավորականության ապարդյուն փորձի մասին է իմ պատմությունը:**

Մեր թաղամասում սկսվեց սեփականաշնորհված բնակարանների տերերի համատիրություն ստեղծելու գործընթացը: Տասնամյակներ առաջ (ես այդ մասին մի առիթով գրել եմ) լրագրող Վ. Բալայանը մեկ ամսով հագավ կապույտ համազգեստ՝ միլիցիան մոտիկից ուսումնասիրելու համար: Նույն ժամանակ ես լրագրող ընկերոջս հետ «բուժման» նպատակով մեկնեցի Սևանի խենթանոց, հոգեկան հիվանդների նկատմամբ առանձին բժիշկների բռնարարքները ներսից տեսնելու, սեփական մաշկի վրա զգալու և օբյեկտիվորեն մամուլում լուսաբանելու նպատակով: Հասկանալու համար, թե ինչու մտավորականությունը չի կարող գտնել իր ճակատագիրը տնօրինել, ես դարձա համատիրության նախաձեռնողներից ու ակտիվորեն մասնակցեցի «հնի և նորի բոլոր ճակատամարտերին»: Եվ այսպես՝ Երևան, Պարոնյան, Իսրայելյան փողոցներ՝ թվով 11 շենք: Բնակիչների ճնշող մեծամասնությունը՝ դերասաններ, երաժիշտներ, ճարտարապետներ, նկարիչ- [illegible]

...կեցվածքն էլ մտավորականությանը զգուշացրեց, ու վերջինս որոշեց խորամուխ լինել գործի էության մեջ: Մինչ մտավորականները գունավոր երազներ էին մշակում «Զորագյուղ» համատիրության բակերի, շենքերի բարեկարգման մասին, հեռավոր ծրագրեր էին կազմում թաղամասում պատկերասրահ, մանկական թատրոն ստեղծելու, անօգնական թոշակառուներին բնակարանային ու կոմունալ վարձերից ազատելու մասին, **Երևանի քաղխորհուրդը հասավ մի կեղծ արձանագրություն՝ թաղամասի բնակիչների չկայացած ընդհանուր ժողովի մասին, որի հիման վրա, բնակիչներից գաղտնի, ծնվեց քաղխորհրդի հոկտեմբերի 20-ի 80/18 որոշումը:** Ահա այն.

Մաշտոցի պողոտա № 1, Պարոնյան փող. №№ 1, 7, 9, 11, 13, 15 և Իսրայելյան փող. №№ 21, 37, 39, 43 շենքերում համատիրություն կազմակերպելու մասին

Համաձայն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 1995 թ. մայիսի 30-ի «Համատիրության կանոնադրությունը հաստատելու մասին» № 29 որոշման և հաշվի առնելով նշված շենքերի սեփականատերերի ընդհանուր ժողովի արձանագրությունը՝

ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԿՈՄԻՏԵՆ ՈՐՈՇՈՒՄ Է.

1. Մաշտոցի պող. №1, Պարոնյան փող. №№ 1, 7, 9, 11, 13, 15 և Իսրայելյանի փող. №№ 21, 37, 39, 43 շենքերում հիմնադրել համատիրություն և այն անվանել «Զորագյուղ»:

Հանձնարարել Երքաղխորհրդի գործկոմի շենքերի և շինությունների շահագործման վարչությանը (Կ. Խաչատրյան), իրականացնել անհրաժեշտ կազմակերպչական միջոցառումներ՝ 15-օրյա ժամկետում համատիրության ընդհանուր ժողով հրավիրելու, նախագահ ընտրելու, կառավարման մարմիններ կազմավորելու և համատիրության գրանցման համար:

Իհարկե, կարելի էր և այստեղ դնել վերջակետ, քանի որ որոշումը չունի իրավական, բարոյական հիմք, էլ ի՞նչը քննարկենք: Երևանի քաղխորհուրդը վստահել է ԲՇՏ-ի պետին, վերջինս էլ, պարզ ասած, խաբել է նրան: Սակայն մեր նպատակն այն չէ, որ ցույց տանք ԲՇՏ-ներից մեկի թույլ տված կեղծիքը և վիճարկենք այդ առթիվ իրավական հիմք չունեցող մեկ որոշում: Նպատակն է, ի վերջո խորանալ բուն էության մեջ. ծնվել է նոր համակարգ՝ համատիրություն, սեփականության նոր՝ առաջադեմ ձև, երբ բնակիչներն իրենց ձեռքն են վերցնում շենքերի, թաղամասի կառավարումը՝ սպասարկում, վերանորոգում, բարեկարգում, անվտանգություն, շենքերի ու օժանդակ հարմարությունների պահպանում: Բնակիչները դառնում են եկամուտների ու ծախսերի տերը և չեն սպասում, թե իրենց փոխարեն երբ պետք է իշխանությունները վերացնեն փթարը ու բարեկարգեն բակը: Այդ նոր համակարգի ստեղծմանը պետք է ակտիվորեն մասնակցեն մտավորականությունը և հատկապես նշված «Զորագյուղ» թաղամասի բնակիչները, որոնց ճնշող մեծամասնությունը մտավորականներ են, այն էլ ճանաչված, այն էլ՝ ստեղծագործողներ ու գիտնականներ: Բայց նրանք դարձյալ մնացին «խաղից դուրս»:

Քաղխորհրդի նշված որոշումից անտեղյակ, բնակիչները փորձեցին շենքերում ժողովներ անցկացնել՝ ներկայացուցիչ-լիազորներ ընտրելու, ընդհանուր ժողով անցկացնելու համար: Այդ ամենի վրա հեգնանքով էր նայում ԲՇՏ-ի պետը. ի՞նչ իմանային միամիտ մտավորականները, որ իրենց անունից արձանագրություն է կազմել պետը և քաղխորհրդին թյուրիմացության մեջ գցելով, արդեն «ստեղծել» է համատիրություն: Իսկ երբ, այնուամենայնիվ, մարդիկ հավաքվեցին, պետը ջանք չէր խնայում վիժեցնելու այդ ժողովը: Այդպես եղավ նոյեմբերի 10-ին՝ ներկայացուցիչների ժողովի ժամանակ, երբ նա մի քանի իր համակիրների հետ (նրանց մեջ կային մարդիկ, ովքեր ո՛չ սեփականատեր էին, ո՛չ էլ լիազորված էին բնակիչների կողմից), ջանում էր ժողովը հետաձգել: Հաշիվը պարզ էր, ԲՇՏ-ի պետը վստահ լինելով, որ բնակիչները անտեղյակ են, թե ինչ է կատարվում իրենց թիկունքում, փորձում էր ձգձգել ժողովի անցկացումը, որ աղմուկ չլինի, ժամանակ շահի, քաղխորհրդի որոշումից հետո նաև պետռեգիստրում գրանցել տա համատիրությունը ու... ու հետո, պարոն մտավորականներ, բողոքեք, որքան ուզում եք... Դուք կանգնած եք կատարված փաստի առաջ: Ու կստացվի՝ Ալիկ Հարությունյանը գնում է, մնում է... Ալիկ Հարությունյանը: Կառավարման մի ձևը «կփոխվի» մեկ այլ ձևով, իսկ կառավարիչը կմնա (չնայած անունով նախագահ կլինի իր դրածոն), կմնան բոլոր հոգսերը, կմնա բնակչության մասնավճարների ու պետական լրավճարների փոշիացման (չասենք՝ յո՛ւ-րա՛-ցու՛-մ) արատավոր գործելակերպը :

...Ի վերջո, մի քանի մտավորականների ջանքերով ընտրվեց վարչության կազմը: Բայց այսպես.

— Հորեղբայր, իմ ազգն էլ գրի, որպես երիտասարդ,— հեգնում է մի պատահական տղա, որ մտել է ԲՇՏ-ի պետի աշխատասենյակի բաց դռնից ու պահանջում է դառնալ վարչության անդամ: Մի երկուսը ձայնում են.

— Մեր թաղի լավ տղերքից է, գրե՛ք... ճիշտ է ասում.

— Դե, որ քթենց է, ինձ էլ գրեք, շո՛ւտ...,— ձայնում է մեկ ուրիշը:

ԲՇՏ-ի պետը հանգիստ ու խորամանկ ժպտում է. շատ էլ թաղում թատրոնի ու կինոյի սցենարիստներ կան, նրանցից ոչ մեկը այս տղաների համար չի կարող իր նման սցենար գրել: Ու ներկայացումը շարունակվում է: Վարչության անդրանիկ նիստի ժամանակ պարզվեց, որ շենքերի մի մասում չընտրված լիազորների փոխարեն պետը ինքն է նշանակել լիազորներ, որոնք մեխանիկորեն դարձել են համատիրության **վարչության անդամներ:** Ալիկի գրած սցենարը... իջավ արտադրություն: Ցանկացա վարչության նիստին տալ մի քիչ օրինականություն...

— Իսկ գիտե՞ք, որ Գեղամը բնակարանը չի սեփականացրել, ուրեմն համատիրության անդամ չէ, ինչպե՞ս եք ընտրել վարչության անդամ.

— Դա ինչ նշանակություն ունի, մի շաբաթից կդառնամ, ի՞նչ է եղել,— ագրեսիվ կեցվածք է ընդունում Գեղամը ու ավելացնում, որ ինքը ձորագյուղցի է, բնիկ, աբորիգեն, իսկ մենք՝ մտավորականներս, եկվորներ ենք, ինքն ավելի շատ ունի ձայնի իրավունք, քան մենք:

Չեմ ուզում մանրամասն պատմել, թե հետո ինչ եղավ, ասեմ միայն արդյունքը՝ **որոշվեց նրա փոխարեն վարչության նիստում քվեարկելու իրավունք տալ իր ընկերոջը՝ իսկ իր տեղը թափուր պահել, մինչև դառնա սեփականատեր:** Ու հարայ-հրոցով, իր աշխատողների վրա ճնշում գործադրելով Ալիկ Հարությունյանը վիժեցնում է համատիրության օրինական ծնունդը, ավելի ճիշտ՝ դեռ չծնված այն դարձնելով ապօրինի նորածին: Իսկ մտավորականությո՞ւնը...

— Ի՞նչ է կատարվում, սարսափելի է,— կիսաձայն դժգոհում է անվանի կինոգործիչը.

— Ես ձեզ հետ եմ, չթողեք, որ վաշխառուները թաղի իշխանությունը իրենց ձեռքը վերցնեն,— քաջալերում է անվանի դերասանն ու զգուշորեն աջ ու ձախ նայում:

— Ես այս ժողովին է՛լ չեմ կարող նստել, բայց ձեզ հետ եմ,— դիմում է իր «գաղափարակից» մտավորականին անվանի երաժիշտն ու տուն գնում ժողովի կեսից:

— Մենք թույլ չպետք է տանք, որ բախտախնդիրները դառնան մեր գլխին խազեիններ,— զգուշացնում է մեծավաստակ բանվորն ու պատմում, թե ինչպես ինքը դիմել է ԲՇՏ-ի պետին՝ ժողովի օրը ճշտելու, իսկ իրեն վերջինս խաբել է, ասելով, թե էլ ժողով չկա, վե՛րջ...

Ինչո՞ւ, ի վերջո, շատերը հետևեցին ԲՇՏ-ի անօրինական քայլերին ու չպաշտպանեցին մտավորականներին:

Միթե նրանք մոռացան, որ անցած 10 տարում շենքերը ավերակ են դարձել, թալանվել են: Պատասխանը պարզ է. ԲՇՏ-ն ահաբեկել է թաղի խանութների, սեղանիկային տղաների, բոլոր նկուղների, առաջին հարկերի վարձակալներին, թե մտավորականությունը եթե համատիրություն կազմի, դժվար կլինի լեզու գտնել նրա հետ, նա կաշխատի օրինականություն հաստատել թաղում: Այդ դեպքում ինչ պատասխան կտան «ձախ» էլեկտրականության, նույնիսկ «ձախ» ջրատարների, շենքերում ապօրինի խանութների տերերը, համատիրությունը անձնական եկամտի աղբյուր դարձնելու հեռանկարով ապրող տոռոզ տղաները:

Այո, այս անգամ էլ մտավորականությունը մնաց խաղից դուրս վիճակում, բայց մի՞թե իր պասիվության մեղքով. չէ՞ որ ազնիվ ու շիտակ լինելը մեղք չէ, իսկ մտավորականությունը դեռ չի սովորել այլ ձևով ապրել ու գործել: Եվ լա՛վ է, որ չի սովորել: Իսկ հերթական անգամ նոր, լավ ձեռնարկը (տվյալ պարագայում) ընկավ այն մարդկանց ձեռքը, ովքեր ամեն գործում տեսնում են միայն իրենց շահը: Հանրային շահը, բնակիչների բարօրությունը, օրինակելի թաղամաս, բակ, դաք, հայրենիք՝ նրանց համար ծիծաղելի բաներ են, ծիծաղելի...

«Զորագյուղ» համատիրության ստեղծման տխուր պատմության առաջին իսկ օրվանից ընդգծվեց երկու գիծ. մինչ մտավորականները ծրագրեր էին մշակում ինչպես «Զորագյուղը» դարձնել օրինակելի բնակավայր, «գործարար» ուժերի մտահոգությունը պետական լրավճար ստանալն էր ու իրենց համար՝ հաշվետու ու վերստուգիչ հանձնաժողով ունենալը: Եվ այնքան էին տարվել այդ մտքերով, որ **«մոռացա՞ն» քննարկել ընդհանուր ժողովի օրակարգի ամենակարևոր կետերից մեկը՝ «Համատիրության կանոնադրության հաստատումը»:** Բայց ինչ կանոն նման պայմաններում: Կանոնը տվյալ դեպքում մարտնչող, ակտիվ անկանոնությունն է և ոչ թե պասիվ ու երկչոտ ազնվությունը, որը վախենում է անգամ իր գոյության մասին խոսել լսելի ձայնով: Իսկ տոռոզ տղաները, նոր ոլորտ գտան.

Ողջույն քեզ՝ բնակվարձ ու պետական լրավճար... Տոռոզ տղերքը ավելի կտոզեն, վրթարված շենքերը լրիվ ավերակ կդառնան ու մտավորականները իրենց ՄԵԿՈՒՍԱՑՎԱԾ բնակարանների պատուհաններից բակ կնայեն ու նկատելով դեռ հատուկենտ մտավորական- մարտիկներին, կասեն.

— Կռվե՛ք, տղաներ, մենք ձե՛զ հետ ենք... հոգո՛վ...

Կասեն ու վերջ... Իսկ թաղամասը նորից կանցնի այն «աբորիգենների» ձեռքը, որոնք թեև նույնպես հատուկենտ են, բայց գիտեն մինչև «արյան վերջին կաթիլը» կռվել իրենց գրպանի, շահի համար, գիտեն նաև համախմբվել, չունեն իրարից քաշվելու բարդույթ: Մանր-մունր գործարքների, «սեղանիկային» դպրոց անցած մարդկանց համար դժվար չէ ողջ թաղամասը դարձնել «սեղանիկ»: Իսկ շենքերի իսկական տերերը կանցնեն այդ ամենի կողքից, կմտնեն իրենց տներն ու ամուր, շատ ամուր կփակեն դռներն ու պատուհանները: Նաև՝ աչքերն ու ականջները: Այդպես անվտանգ է...

Վլադիմիր ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

Տնտեսագիտության ինստիտուտի 40 տարին

(Սկիզբը՝ 1-ին էջում)

զարգացման բնագավառում, մշակվում են հոգևոր արտադրության գնահատման տեսության, հոգևոր մշակույթի և բարոյական նորմերի պահպանման՝ մարդու ազնվացման պրոբլեմը, լուսաբանվում են շուկայի և հանրապետության գենոֆոնդի հետ կապված պրոբլեմները, մշակվում են սեփականության ձևերի զարգացման և սեփականության տեսական պրոբլեմները: Ի դեպ, նշեմ, մինչև այսօր պարզորոշ տրված չէ անգամ սեփականության ձևակերպումը:

— Պարոն Քոթանյան, ընթացիկ տարում ակադեմիայի համակարգի ինստիտուտներն անցան թեմատիկ ֆինանսավորման: Մեզ հայտնի է, որ գիտահետազոտական աշխատանքի թեմատիկ բա- [illegible]

...կան խորհուրդների կողմից, այլ կառավարության ինչ-որ բաժնում, որը մեզ ասած՝ կոմպետենտ չէ լուծելու այդ հարցերը: Ես հիմա էլ գտնում եմ, որ ինստիտուտի գիտահետազոտական աշխատանքների կազմակերպումն ըստ թեմաների ճիշտ է և արդյունավետ: Միայն թե այդ թեմաների ընտրությունը պիտի բացառապես լինի ինստիտուտների գիտխորհուրդների և գիտությունների ազգային ակադեմիայի մենաշնորհը:

— Հայաստանի Հանրապետության նախագահի հրամանով ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան ունի պետական խորհրդականի կարգավիճակ: Այսինքն, ակադեմիական համակարգի, հետևաբար նաև ձեր ինստիտուտի գիտականորեն հիմնավորված առաջարկությունները պետք է օգնեն հանրապետության կառավարությանն ու իշխանությունների ամենօրյա պրակտիկ գործունեության, ինչպես նաև հեռանկարային ռազմավարական քաղաքականություն մշակելու տարբեր ոլորտներում:Ինչպե՞ս են օգտագործվում ձեր ինստիտուտի մշակումները, այս կամ այն հարցի մասին գիտականորեն հիմնավորված առաջարկությունները կամ երաշխավորությունները:

— Ցավով պետք է արձանագրեմ, որ կառավարող մարմինների և ինստիտուտի միջև հակադարձ կապը բավարար չէ: Եվ սա՝ ոչ մեր մեղքով: Մեր ինստիտուտի կողմից մշակվել և կառավարությանն են ներկայացվել տասնյակ, իսկապես գիտականորեն հիմնավորված, եզրակացություններ ու երաշխավորություններ, որոնք կենսական նշանակություն ունեն մեր անկախ պետականության կայացման համար: [illegible] *...րի: Սակայն, ինչպես արդեն նշեցի, հետադարձ կապը ակադեմիական մեր ինստիտուտի և իշխանական մարմինների միջև առայսօր անբավարար է:*

— Հույս ունենանք, որ այդ կապը՝ ի շահ մեր նորանկախ պետության և ժողովրդի, ի վերջո, կկայանա ու կտա իր դրական արդյունքը:

Պարոն Քոթանյան, իսկ ինչպիսի՞ն է ինստիտուտի միջազգային կապերի վիճակը:

— Ինստիտուտը գիտական համագործակցության պայմանագիր ունի Ռուսաստանի Դաշնության գիտությունների ակադեմիայի տնտեսագիտության ինստիտուտի, ԱՄՆ-ի Կոլորադոյի համալսարանի տնտեսական հետազոտությունների կենտրոնի, Հունգարիայի տնտեսագիտության ինստիտուտի հետ: Մեր ինստիտուտը տնտեսագետների միջազգային միության հիմնադիր անդամ է և մասնակցում է նրա գիտագործնական նստաշրջաններին: Հայ գիտնականները զեկուցումներով հանդես են եկել Մոսկվայում, ԱՄՆ-ում, Ֆրանսիայում, Ավստրիայում, Իրանում, Իսպանիայում, Գերմանիայում, Ավստրալիայում, Բրազիլիայում և ուրիշ երկրներում:

— Պարոն Քոթանյան: Նյութական և ֆինանսական դժվարությունները այսօր լուրջ խոչընդոտներ են ստեղծել Հայաստանի գիտության զարգացման համար: Բացասական առումով մասնավորապես ի՞նչ հետևանքների է հանգեցնում նյութական միջոցների սղությունը:

— Ամենից առաջ, դա վերաբերում է գիտաշխատողների սոցիալական ծանր վիճակին: Բացասաբար են անդրադառնում գիտական գործուղումների անհնա- [illegible] *...բեք զարգացման այնպիսի պահանջ չի ունեցել, ինչպես մեր ժամանակներն են: Համաշխարհային տնտեսության զարգացման ընթացքը թելադրում է տնտեսական և սոցիալական հարցերի լուծման նոր ուղիներ, որոնցում իրենց լուծումը ստանան նաև մարդկանց ապրելու և աշխատելու բավարարվածությունը: Հասարակության տնտեսական զարգացումը ինքնանպատակ չէ, այն կոչված է մարդկության ոչ միայն նյութական, այլ նաև հոգևոր և սոցիալական անընդհատ աճող ու փոփոխվող պահանջմունքների բավարարման, մարդու բարոյահոգեբանական առաքելության բարձրացման խնդիրների լուծման համար:*

Եվ ես համոզված եմ, որ հայ տնտեսագետներն իրենց արժանի ներդրումը կկատարեն տնտեսագիտության առանցքային հարցերի գիտական լուծման գործում:

Դեղորայքային քաղաքականություն

Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի շենքում վերջերս կայացավ դեղորայքային քաղաքականությանը նվիրված հետաքրքիր հավաք՝ մեր հանրապետության մասնագետների և Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության համագործակցության շրջանակում: Միջոցառմանը ներկա էին հանրապետության առողջապահության նախարար Արա Բաբլոյանը, փոխնախարար, պատասխանատու մասնագետ Գագիկ Ծմավոնյանը, ՀՀ առողջապահության նախարարության տարբեր բժշկական տեխնոլոգիայի գիտափորձարարական տեսչության նախագահ, ՀՀ ԳԱԱ փոխպրեզիդենտ, ակադեմիկոս Էմիլ Գաբրիելյանը:

Եվ քանի որ այս միջոցառման ընթացքում քննարկման առարկա էր նաև Հայաստանի Հանրապետության դեղագործության ազգային քաղաքականության հիմնական ծրագրի նախագիծը, հետաքրքիր էր իմանալ մասնագետի կարծիքն այս համաժողովի մասին:

Երևանի բժշկական ինստիտուտի դեղագործության ամբիոնի պրոֆեսոր, նշված տեսչության լրատվության գծով տնօրեն Էլմիրա Ամրոյանը պատմեց.

— Սա նշված կազմակերպության երկրորդ հավաքն է: Առաջինը 1994 թվականի նոյեմբերին էր: Կարևոր է, որ մեր համագործակցությունը ծավալվում է միջազգային մակարդակով, իսկ նախկինի համեմատությամբ խոստումնալից և արդյունավետ բնույթ ունի: Մեր ծրագրում ամեն ինչ ներկայացված է, պարզ բնութագրումով՝ այն ամենը, ինչ կապված է դեղորայքի հետ, կարևոր է բոլորիս համար: Տա Աստված, որ դեղն ու ճարը իրոք հասնեն նրան, ում հասցեագրված են, հասնեն մատչելի գներով և ընդունելի որակով:

Գործակալությունն ստեղծվել է 1992 թվականին, ակադեմիկոս Էմիլ Գաբրիելյանի ջանքերով: Դա ևս մի հնարավորություն է, որպեսզի Հայաստանի դեղորայքային քաղաքականությունը, հետևաբար՝ մասնագետները, ներգրավվեն Առողջապահության համաշխարհային խորհրդի կազմում, ստեղծվի կարգավորող օղակ ոչ միայն դեղորայքի առաքման, ըստ անհրաժեշտության օգտագործման ուղղությամբ, այլև մասնագետների որակավորման:

Ժամանակակից մասնագիտական գրականության, տեղեկատվության տարածման գործում հաջողություններ առկա են: Հրատարակվում է նաև պարբերական՝ «Դեղեր և բժշկություն» հայերեն և ռուսերեն, տարեկան չորս անգամ: Փաստորեն, խոսքը մեթոդական օգնության մասին է և այս պարբերականի 500 օրինակ անվճար առաքվում է այն հիմնարկներին, որոնք ծառայում են առողջապահության գործին:

Խմբագրության աշխատակցուհի Զարուհի Պետրոսյանն ինձ մանրամասն տեղեկություններ հայտնեց նաև՝ իր նկատառումները: Շուրջ 350 տեսակի դեղորայք է անհրաժեշտ այսօր Հայաստանի ազգաբնակչությանը: Սա նշանակում է, որ Հայաստան առաքվող դեղորայքը պետք է համապատասխանի կոնկրետ կարիքներին, լինի ծանոթ, անհրաժեշտ բոլոր ցուցանիշներով, քանի որ յուրաքանչյուր տարածք, հանրապետություն ունի իր ինքնատիպությունը: Գերատեսչությունը կոնկրետ դեղերի առաքումով կամ դեղորայք տրամադրելով չի զբաղվում, այլ մշակում է համապատասխան քաղաքականություն:

Հավաքը քննեց և հաստատեց Հայաստանի Հանրապետության դեղորայքային ազգային քաղաքականության հիմնական փաստաթուղթը, որի խնդիրներն են.

— կատարել անհրաժեշտ դեղորայքի ընտրություն և պրոպագանդել դրանց արդյունավետ օգտագործումը.

— նպաստել բնակչության և հասարակության կողմից դեղորայքի չարաշահման վնասներից ձերբազատվելու խնդրին, այդ թվում՝ թմրանյութերի և հոգեխթանիչ միջոցների.

— ստեղծել դեղորայքի գծով համակարգված տեղեկատու ցանց և անցկացնել միջոցառումներ՝ կրթության մակարդակի բարձրացման, առողջապահության աշխատակիցների և ողջ ազգաբնակչության միջև իրազեկությունը բարելավելու նպատակով.

— խթանել հիմնական էսենցիալ դեղորայքի կիրառումը՝ ինչպես հասարակական (պետական), այնպես էլ առողջապահության մասնավոր սեկտորում.

— զարգացնել և ամրապնդել դեղորայքի կարգավորման գործունեությունը, ամրապնդել դեղորայքային կանոնադրությունը՝ նկատի ունենալով դեղորայք սպառողների շահերի պաշտպանության հարցը բոլոր բնագավառներում.

— օգտագործել և խթանել դեղագործական սեկտորի ազգային ներուժը, զարգացնել պատրաստի դեղորայքի արտադրությունը, ինտեգրացնելով դեղորայքային քաղաքականությունը ազգային տնտեսության մեջ և դեղորայքային ինքնապահովման համար զարգացնել դեղագործական արդյունաբերությունը.

— որպես պոտենցիալ թերապևտիկ միջոցներ ուսումնասիրել Հայաստանի Հանրապետության ավանդական դեղաբույսերի որակը և արդյունավետությունը:

Հավաքին հրավիրված էին ներկայացուցիչներ տարբեր երկրներից: Հավաքի մասնակիցներին ընդունեց ՀՀ ԳԱԱ պրեզիդենտ, ակադեմիկոս Ֆադեյ Սարգսյանը:

Նպատակները բարի են, գործունեության ոլորտը պատկառելի: Մաղթենք այդ ամենին բարի երթ...

Կ. ՍԱՄՎԵԼՅԱՆ
(Մեր թղթակից)

Սերբերը հասկանում են մեր ցավը

Մեր մոլորակի ժողովուրդները, մանավանդ պատմական նմանատիպ ճակատագրերի տեր ժողովուրդները, անկախ սահմանների հեռավորությունից, իրար են մեկնում սրտակցության և բարեկամության կամուրջներ։

Այս մասին է վկայում նաև վերջերս սերբերեն լույս տեսած և հրաշալի ձևավորված «Հայերի ցեղասպանությունը» ոչ ծավալուն գրքույկը (Բելգրադ, «Օրֆելին» հրատարակչություն, 1995 թ.), որը նվիրված էր Հայերի մեծ ողբերգության 80-ամյա տարելիցին։

Գրքույկը կազմող, ինչպես նաև առաջաբանի և ծանոթագրությունների հեղինակ Բարկեն Սիմոնյանը ժողովածուում զետեղել է տարաբնույթ վավերագրական, գիտա-հրապարակախոսական նյութեր։ Ահա դրանցից մի քանիսը. Մկրտիչ Խրիմյանի հայ ժողովրդին ուղղված խոսքը Բեռլինի 1878 թվականի վեհաժողովից հետո, Վ. Տենիշևի 1897 թվականին Սանկտ-Պետերբուրգում լույս տեսած «Քաղաքակրթության խայտառակությունը» հոդվածը, ժամանակակից գիտական հետազոտություններից Ռուբեն Սահակյանի «Հիշատակի և միավորման օրը» և Կոնստանտին Զաքարյանի «Հայկական հարցը» նյութերը։

Գրքույկի վերջում վավերագրական տվյալներ են 1988 թվականի փետրվարի Սումգայիթի եղեռնագործության մասին։

Եվ այսպես, ոչ ծավալուն (87 էջ), գրքույկում կազմողին հաջողվել է սերբ ընթերցողին ներկայացնել հայոց ցեղասպանության ողբերգական իրադարձությունները՝ և ոչ միայն հայ, այլ նաև ուրիշ ժողովուրդների ներկայացուցիչների աչքերով։ Բացի Վ. Տենիշևից հեղինակների թվում է Պինքաս Լապիդեն («Մոռացված ցեղասպանություն»)։ Հետաքրքրությամբ է կարդացվում Մագդա Ջանփոլադյանի «Խավարի միջից դու կրփայլես որպես աստղ» ուսումնասիրությունը (հայոց ցեղասպանության թեման ռուս գրականության մեջ)։ Սա գրականագիտական բնույթի միակ նյութն է, որն անշուշտ զգացմունքային հնչեղություն է հաղորդում գրքույկին։

Ցավով ու տառապանքով են տոգորված ռուս գրողների և բանաստեղծների տողերը՝ սկսած Վ. Բրյուսովից, Ս. Գորոդեցկուց, Ա. Բելովից և Օ. Մանդելշտամից մինչև մեր ժամանակակիցները, որոնք անթաքույց սրտացավությամբ արձագանքել են Լեռնային Ղարաբաղի իրադարձություններին. Մ. Դուդին, Յա. Յարաբաշևսկի, Բ. Չիչիբաբինա, Մ. Մատուսովսկի և ուրիշներ։

Եվ գաղթականները փախչում
էին ցաքուցրիվ
Ինչպես երամը վախեցած
թռչունների.
Ամեն գարուն է, բայց ձյուն
է գալիս,
Նստում է հողին և չի
հալվում:

Մի՞թե Մատուսովսկու «Հուշարձան Ծիծեռնակաբերդում» բանաստեղծության այս տողերը հոգեհարազատ չեն ահա արդեն քանի տարի կրակի ու արյան մեջ շնչահեղձ եղող և հերոսաբար կռվող սերբ ժողովրդի սրտին։

Այսօր, երբ հանցագործություն է կատարվում սերբ ժողովրդի դեմ, երբ ողջ քաղաքակիրթ մարդկության աչքերի առջև հեղվում է անմեղ արյունը, սերբ ընթերցողը շատ խորն է զգում տարածքով իրենից շատ հեռու, սակայն ճակատագրով ու ոգով իրեն հարազատ ժողովրդի ողբերգությունը։ Եվ «Հայերի ցեղասպանությունը» ժողովածուի սերբերեն հրատարակությունը դրա լավագույն վկայությունն է։

[illegible] ՏԵՐ-ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

«ԳՈԼՈՍ ԱՐՄԵՆԻԻ»

ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԸ՝ ԱՆՑՅԱԼԻ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՄԲ

Հնագետ և մարդաբան Էռնեստ Շանտրը

1890 թ. գարնանն Անդրկովկաս է այցելել ֆրանսիացի գիտնական-ճանապարհորդ, հնագետ և մարդաբան, Լիոնի թանգարանի փոխտնօրեն, պրոֆեսոր Էռնեստ Շանտրը (1843-1924)։ Ուղարկվելով ֆրանսիական կառավարության կողմից մարդաբանական հետազոտություններ կատարելու, Շանտրը 4 ամսից ավելի ուսումնասիրել է Երևանի, Ելիզավետպոլի (Գանձակի), Կարսի և Թիֆլիսի նահանգների հայ ազգաբնակչության անցյալն ու ներկան, հնագիտական հուշարձաններն ու բընական հարստությունները։ 1892 թ. օգոստոսի 1-8-ը Մոսկվայի համալսարանում կայացած 11-րդ միջազգային համաժողովի նիստերում էր. Շանտրը կարդացել է 2 զեկուցում՝ «Ասիայի ազգերի անվանացանկի վերանորոգման ծրագիր» և «Մարդաչափական տեսություն Անդրկովկասի մասին»։ Այս մասին մանրամասն խոսվում է Տիգրան Հովհաննիսյանի «Մարդաբանության միջազգային համաժողովը Մոսկվայում» հոդվածում, որը տպագրվել է «Մուրճ» ամսագրում (1892 թ., 9, էջ 1360—1369)։

Ստորև ընթերցողների ուշադրությանը մասնակի կրճատումներով ներկայացնում ենք 19-րդ դարի երկրորդ կեսի հայ ականավոր պատմաբան, հնագետ, ազգագրագետ և տնտեսագետ Ալեքսանդր Երիցյանի (1841—1902) հոդվածը՝ նվիրված է. Շանտրի կյանքին ու գործունեությանը («Արձագանք» շաբաթաթերթ, Թիֆլիս, 1890, 9 դեկտեմբերի, թիվ 37, էջ 4)։

ԱՐՁԱԳԱՆՔ

Պ. Էռնեստ Շանտրը ծնած է Հարավային Ֆրանսիայում 1845 թվականին։ Գիտական աշխարհում նա առաջին անգամ հանդես եկավ 1865 թվին, տպագրելով իր հետազոտությունը Ֆրանսիայի Դոֆինե նահանգում գտնված պատմական ժամանակների գերեզմանների և այրերի մասին։ 1867 թվին նա տպագրեց «Քարե դարը Դոֆինեի հյուսիսային մասերում և Լիոնի շրջակայքում»։ 1868 թ. հանդես եկավ «Նեոլետիկյան» անունով դարի գերեզմանների հետազոտությամբ։ Երբ այնուհետև 1869 թ. վախճանվեց նրա ուսուցիչ և բարեկամ, նշանավոր երկրաբան Ֆուրնէն, Շանտրը գրեց նրա կենաց և աշխատասիրության պատմական տեսությունը։ 1871 թ. Բոլոնիայում կայացած անտրոպոլոգիական և պատմական հնախոսության միջազգային ժողովում կարդաց իր հետազոտությունը բրոնզե դարի մասին Ռոնի շրջակայքում և նույն տարին հրավիրվեցավ Լիոն քաղաքի նշանավոր թանգարանի վերակազմությանը օգնելու։ Այնուհետև 1872 և 1873 թթ. նա դարձյալ տպեց մի քանի հետազոտություններ Ֆրանսիայի հնախոսությանը վերաբերյալ։

1873 թ. Շանտրը ճանապարհորդեց Հունաստան և Տաճկաստան, որտեղից վերադառնալով, նա հրատարակեց մի աշխատասիրություն «Քարե դարը և բրոնզե դարը Տրոյայում և Հունաստանում» անունով, 1874 թ. նա մասնակցեց Ստոկհոլմի մեջ բացված միջազգային հնախոսական ժողովին, մի քանի գրավոր զեկուցումներ ունենալով Ֆրանսիայի հնախոսության մասին և ապա 1875-1876 թթ. հրատարակեց իր երեք հատոր մեծածախս աշխատասիրությունը՝ Ռոնի նահանգի ցպատմական հնության մասին։ Նույն 1875 թ. Շանտրը նշանակվեց Լիոնի հռչակավոր թանգարանում տեսչի օգնական և այդ պաշտոնը նա վարում է մինչև այժմ։

1876 թ. Բուդա-Պեշտում կայացած միջազգային անտրոպոլոգիական ժողովին ներկայացրեց մի տեսություն Ֆրանսիայի քարե և բրոնզե դարերի հատկության մասին, ապա 1877 թվին գրավոր հաշիվ տըվավ նույն ժողովի ցուցահանդեսում, ինչպես նաև Ավստրիայի մի քանի թանգարաններում գտնվող ցպատմական ժամանակների հնության մասին։ 1878 և 1879 թթ. նա հրատարակեց մի քանի հետազոտություններ դարձյալ Ֆրանսիայի հնախոսության վերաբերմամբ։ Նույն 1879 թ. նա ճանապարհորդեց Ղրիմ և Կովկաս և վերադառնալով հայրենիքը, 1880 թ. հրատարակեց «Բրոնզե դարը Կովկասում և հարավային Ռուսիայում» և «Բրոնզե դարը Իտալիայում»։ Նույն 1880 թ. Լիսաբոնի հնախոսական ժողովում գրավոր զեկուցում տվեց Կովկասում գտնվող ցպատմական ժամանակվա գերեզմանների մասին։

1881 թ. Շանտրը ճանապարհորդեց Ասորիք, Միջագետք, Քրդստան, տաճկահայաստանի մի մասը և Կովկաս և այդ մասին 1882 թ. գրավոր հաշիվ տվեց Լիոնի աշխարհագրական ժողովին։ Նույն 1882 թ. նա տպագրեց. 1) «Ասորիների և քուրդերի (մասամբ հայոց) գանգերի հատկության մասին. 2) «Օսեթիայում (Կովկասի) Քոբան գյուղի գերեզմանատունը». 3) «Նորագույն նկատողություն քարե և բրոնզե դարերի հնության մասին Ասորիքում, Միջագետքում, Քրդստանում, Հայաստանում և Կովկասում» և 4) «Ծագումն և անտրոպոլոգիական հատկությունները օսերի»։

1883 թ. Շանտրը ճանապարհորդեց Ավստրիա և Ռուսաստան, հանդիպելով նմանապես Հյուսիսային Կովկասին։ 1885 թ. տպեց մի հոդված «Նորագույն գյուտեր ցպատմական ժամանակների հնությունը Կովկասում» և ապա «Դոլմէն անվանյալ գերեզմանները Կովկասում»։ Նույն 1885 թվին սկսեց և 1887 թ. վերջացրեց իր հինգ հատոր պատկերազարդ մեծածախս աշխատության տպագրությունը, որ կրում է «Անտրոպոլոգիական հետազոտությունը Կովկասում» խորագիրը։ 1886 թ. տպագրեց մի հոդված «Ասորիների գանգերի» մասին, իսկ 1889 թ. մի գիտնական օրագրի մեջ զետեղվում էին նրա ճանապարհորդական նկատողությունը «Բեյրութից գԹիֆլիս» անունով։

Պ. Շանտրը, որ միևնույն ժամանակ պրոֆեսոր է երկրաբանության և անտրոպոլոգիայի Լիոնի մի քանի բարձրագույն ուսումնարաններում, անդամ է բազմաթիվ ուսումնական ընկերության և մասնակցած է Ֆրանսիայի, Անգլիայի, Շվեդիայի, Գերմանիայի, Ռուսաստանի, Ավստրիայի և Իտալիայի մեջ զանազան ժամանակ հնախոսական և անտրոպոլոգիական ժողովներում։ Ուսումնական ժողովները, գիտնական ակադեմիաները և մեծագույն տերությունք վարձատրած են պ. Շանտրի գիտական աշխատասիրությունները ոսկե մեդալներով, դափնյա պսակներով և շքանշաններով։

ԵՓՐԱՔՍՅԱ ՏՈՆՈՅԱՆ, մանկավարժ, հայ գրականության և լեզվի բարձր դասարանների ուսուցչուհի։ Թեև կենսաթոշակառու, ապրում է ակտիվ կյանքով։ Ստեղծագործել սկսել է միանգամից և բավականին ուշ տարիքում։ «Նպատակ» թերթի մշտական ընթերցող է ու... «ուրախ կլինեմ, եթե իմ ստեղծագործություններից հրապարակվեին իմ նախընտրելի թերթում»։

Սիրո՛վ ստորև տպագրում ենք Ե. Տոնոյանի բանաստեղծություններից.

ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒՄ ԵՆ ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԸ

ՆՎԻՐՈՒՄ ԻՄ ԽՌԱԳՈՒՅՆԻՆ

Դու Վանա ծովակ, կապուտաչ Սևան
ու հայոց երկինք
Ամենավերև, երկնից վերև՝
վառ Նարինջ, արև,
Հողի ընդերքի ողջան կարմիրը՝
Հայ արյունը քեզ,
Որ հավերժ գնծաս՝ սեր, հավատ ու հույս
Եռագույն իմ լույս...

ՓՇԱՏԵՆԻ

Իմ խոհերի կիզակետում դու ես դարձյալ,
իմ տոհմածառ,
Երազներիս շունչ տուր, ծաղկիր ու ծավալվիր,
փշատենի,
Իմ հայրենի հողին արդար սփռիր նոր կյանք,
Սեր, Հավատ, Հույս,
Միշտ անբաժան, միշտ նորոգվող անթեղված լույս,
փշատենի:
Փշատենի, փշատենի, փոշոտ, փշոտ փշատենի,
Փշատենի, փշատենի, վահագնածորույր փշատենի:
Գույներդ տաք թող արթացնեն սեր ու կարոտ,
փշատենի,
Շինականի երգը զուլալ՝ կռունկի կանչ
ու հորովել,
Դու երգ-երգոց, դու սրբոց սուրբ, հույսերի ծով,
տենչանք անհաս,
Հայոց հողը միշտ չեն պահող Հայրենաշունչ
փշատենի:
Արմատ գցիր, վերընձյուղվիր ու ծավալվիր
դաշտով մեր սուրբ,
Որ Արարատ է հորջորջվում՝ Նոյան տապան,
Հայոց աշխարհ.
Հասիր Մեծ Հայք, Մշո սուրբ դաշտ, Վանա ծովակ,
Սասուն, Զեյթուն...
Տոհմածառ իմ մշտադալար, Տիգրանաշունչ
փշատենի:
Խշշա, ծաղկիր նոր գարնան հետ, դեղնածաղիկ
փշատենի.
Թող բուրվառվի բույրդ անուշ, մենենակա՛ն
փշատենի.
Դու Անահիտ՝, Արամազդա՛ Աստվածաշունչ
փշատենի,
Վերընձյուղվիր, խնկարձակիր, իմ հեթանոս
փշատենի,
Թող հորովելը ծոծորա շինականի արդար
շուրթին:
Թող չենանա երկիր մեր, միշտ ղողանջեն
վանքերը սուրբ.
Սրբագործվի հողը հայոց վեհափառյա՛ն
Աղոթքներով.
Արդար խոսքը հասնի Աստծուն, իմ խնկահոտ
փշատենի.
Վանա, Սասնա, Մշո դաշտի, հայոց հողի
դու սուրբ ծնունդ,
Արարատի, մայր Եփրատի, Հրազդանի
Արդար որդի...
Հասիր Սփյուռք, հասիր հային, տոհմածառ իմ՝
հին ու անուշ,
Հայ աշխարհի դու սուրբ օջախ-ծուխ ծխանի,
Մյուռոն արդար...
Փշատենի՛, փշատե՛նի, փոշոտ, փշոտ հայրենաբույր
փշատենի,
Ընկուզենու և ընենու հարազատ քո՛ւյր,
փշատենի՛...

ԽՈՐՀՐԴԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

— Ինչի՞ց է ծնվում նորելուկ մանկան
ժպիտը անմեղ...
Սա առեղծված է՝ խիստ խորհրդավոր
ու անլուծելի:
Մայրն է ակունքը անմեղ հրճվանքի,
սիրո վայելքի,
Մայրն է աշխարհը, մայրն է սուրբ լույսը՝
Ամենաարար...
Ներկայությունը՝ հրճվանք է, ժպիտ՝
Ամենապայծառ,
Ներկայությունը՝ կյանք է ու աշխարհ
Նվիրվածության...
Երանելության թևերին բազմած
մանուկը մատաղ—
Աշխարհը դրա՞խտ ու ինքը հրեշտակ—
Ապրում է անհոգ:
Օր-օրի կանգուն ու դալար կաղնին
փարթամանում է,
Ծյուղեր արձակում մայրական սիրո
շվաքի ներքո:
Ինչպե՞ս է փոխում ամենակարող
ժամանակը այն,
Ինչ բնականոն ու աներնագրոս,
Երկնից առաքված սկիզբ է եղել—
Անկաշառ, մաքուր, ոչ մի հատուցում
Չըակնկալող...
Սակայն վաղանցուկ հիշողությունը
ջնջում է, տանում
Ամե՞ն, ամե՞ն լույս ու խավար սփռում
հոգում հարազատ:
Անանց է վիշտը արևոտ սուրբ
ու անմխիթար,
Թե խոր ծերության օրերին հանկարծ
զգում է ինչպես
Անտարբերության թևերը դաժան
Քշում են հեռու
Իրեն՝ զավակից ու մարում սերը
սրտում իր որդու:
Մենակ է մնում ծնողը շարքաշ
ու անօգնական,
Վայր եկել է, տարել այդպիսի
անարժան որդուն...
Նա ամբողջ կյանքում տառապելու է
իր խղճի առջև:
Այդ ե՞րբ է լինում,—միամիտ հարցին
պատասխան տվեք...
Ո՞վ է պղտորում այդ սուրբ ու մաքուր
կապը երկնային
Ու վիշտ պատճառում, ցավով ուղեկցում
հանդերձյալ աշխարհ...
Բայց կարուսելը, այդ միշտ հին ու նոր,
պտույտ է տալիս
Ու միշտ նորոգում պտտվող կազմը՝
որդու, ծնողի...
Որդին ծնող է դառնում անպայման
Նույն բախտն է, անշուշտ, սպասում նրան...
Հերքափոխը այդ, Տեր իմ երկնային,
անխուսափելի ու բնականոն,
Պարտավորեցնող ու սուրբ թող լինի՝
միշտ ու հավիտյան:
Աստված զորավիգ...

1995 թ.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Քո արևով զորացած,
Քո հովերից խնճրացած,
Անուշ բույրից քո հողի,
Ծլարձակեց իմ հոգին:

Գալարումով եղեգի
Վերընձյուղվեց, տարածվեց
Օրը օրին ամրացավ,
Կաղնիացավ, զորացավ
Դալար շիվդ, Հայրենի՛ք:

Հավերժ սիրո երդումով,
Արարումով, ստեղծումով
Տունկի կգամ երկյուղով,
Անուշ հողդ կծածկեմ
Անապական համբույրով:

Ու իմ քնքույշ թևերով,
Զորեղ կամքով, հավատքով,
Նվիրումով անսահման
Քեզ կպահեմ սրբությամբ,
Անխոցելի, անսասան...

Դու՝ ինձ, ես քեզ զորավիգ,
Անուշ իմ հող, Հայրենի՛ք...

ԱՐԺՈՔ ԳԻՏԵՔ

Գուտենբերգի գյուտից հետո տպագրական գործը մեծ տարածում գտավ հայկական համայնքներում։ Հիմնադրվեցին տպարաններ Վենետիկում, Ամստերդամում, Ջմյուռնիայում, Մադրասում, Թիֆլիսում, Կոստանդնուպոլսում և ավելի ուշ՝ 1772 թ. Վաղարշապատում։

Թղթի վրա տպագրված առաջին գիրքը «Աստվածաշունչն» էր՝ լատիներեն բնագրով։ Իսկ առաջին հայերեն գիրքը լույս տեսավ 1512 թ. Վենետիկում՝ Նոր Ջուղայեցի խոշոր վաճառական Հակոբ Մեղապարտի ջանքերով։ Առաջին տպագիր գիրքը կոչվում էր «Ուրբաթագիրք»։

Աբգար Թոքատեցու շնորհիվ Կոստանդնուպոլսում հիմնվեց առաջին տպարանը, որտեղ առաջին անգամ տպագրվեց «Այբբենարանը», որը համարվում է հայ աշխարհիկ առաջին տպագիր գիրքը։

***

1812 թ. Սուրբ Ղազար կղզու տպարանում սկսում է հրատարակվել «Դիտակ Բուզանդիոն» լրագիրը, որի առավելությունն իր նախորդներից այն էր, որ խմբագրվում էր ժողովրդական լեզվով՝ «ռամիկորեն», որ հասկանալի լիներ ընթերցող լայն շրջաններին։

ՉՍԻՐՎԱԾ ԹՎԵՐ

Եթե օտարերկրացին այցելի ճապոնական հիվանդանոց, անշուշտ, կնկատի, որ այնտեղ չկա հիվանդասենյակ № 4։ Իսկ եթե շենքը բազմահարկ է, ապա վերելակի ցուցիչի վրա դուք չեք գտնի չորրորդ հարկը։ Պատճառն այն է, որ 4 հիերոգլիֆի ընթերցումը՝ սի, հնչում է այնպես, ինչպես մեկ այլ հիերոգլիֆ, որը նշանակում է մահ։ Ասում են, որ նույնիսկ ոչ այնքան սնոտիապաշտ հիվանդի համար շատ տհաճ կլինի պառկել «մահասենյակում»։ Չորսից խուսափում են ոչ միայն հիվանդանոցում. Ճապոնացիների համար 4 թիվը նույնն է, ինչ եվրոպացիների համար՝ 13-ը։ Ճապոնացիները չեն սիրում նաև 9 թիվը, քանի որ այն նշանակում է տառապանք, իսկ 3, 5 և 7 թվերը համարվում են երջանիկ թվեր։

ՆՈՐ ԱՆՈՒՆ. ԱՐԱՄ ՂԱՐԱԲԵԿՅԱՆ

Երբ Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար և գլխավոր դիրիժոր Լորիս Ճգնավորյանը ներկայացրեց դիրիժոր Արամ Ղարաբեկյանին և հայտնեց, որ իր արտասահմանյան ուղևորությունների ընթացքում իրեն Հայաստանում նա կըփոխարինի՝ դժվար էր ենթադրել, որ ընդամենը մի քանի շաբաթների ընթացքում այս անունը կհարազատանա հայ երաժշտասերին։

Հոգեզմայլ մեղեդիներ, մեծ պատասխանատվություն և բարդից էլ բարդ ծրագրեր։ Օթորինո Ռեսպիգի՝ հնաոճ մեղեդիներ և պարեր, Մոցարտ՝ կոնցերտ կլարնետի և նվագախմբի համար (մենակատար՝ էդվարդ Ավետիսյան— ԱՄՆ), Բեթհովեն՝ սիմֆոնիա № 8, Արվո Պյարտ՝ կանտուս ի հիշատակ Բենջամին Բրիտենի, էդվարդ Միրզոյան՝ սիմֆոնիա լարայինների և գոսերի համար, Մաքս Բրուխ՝ կոնցերտ ջութակի և նվագախմբի համար, Մոցարտ՝ սիմֆոնիա № 41 («Յուպիտեր»)։

Ավարտված է նրա ծրագիրը և առկա է առիթը ծանոթանալու ևս մի նոր անվան հետ։ Ծնվել, սովորել է Թեհրանում, Բոստոնում ըստացել է մագիստրոսի աստիճան, այնուհետև ավարտել է Նյու Ինգլանդի կոմպոզիցիայի դասարանը, զուգակցելով դիրիժորությանը։

Գերմանիայում երաժըշտական ֆենոմենոլոգիա է ուսանել մաեստրո Սերջուի մոտ։ Ապրում է Մյունխենում։

— Պատմեք ձեր ծնողների մասին,— դիմում եմ դիրիժորին։

— Հայրս Թավրիզցի է, մայրս՝ Սուխումից։ Թիֆլիսի նշանավոր լուսանկարիչ Բախտը, որը լուսանկարել է անգամ ռուսաց թագավորին, մեծ հայրս է՝ Արամ Ղարաբեկյանը։ Գալով Իրան, նա դարձել էր պալատական նկարիչ...

— Ձեր ստեղծագործական կյանքում կարևոր է նաև հեղինակայինը։

— Այո, գրել եմ մի ավարտուն գործ «Թախիծ» վերնագրով, որն այս տարի կկատարվի Հարվարդի Ֆակ կոչվող թանգարանում։

— Հայ կոմպոզիտորներից ո՞ւմ ստեղծագործությունն եք ընդգրկում ձեր ծրագրերում։

— Արամ Խաչատրյան, էդվարդ Միրզոյան, Տիգրան Մանսուրյան։ Հայ ունկնդիրը կենտրոնացումով է հետևում կատարմանը, ճիշտ է զգում։ Դա շատ հաճելի է՝ ունենալ մասնակից ունկնդիր։ Երաժշտությունն ամեն տեսակ շաղկապ կարողանում է գտնել, և կարծես ճամփա ենք բացում իրար սրտեր տանող, մերձեցնող։ Ամեն համերգ ինձ համար նոր դռներ է բացում, նոր հորիզոններ... Եթե չեն բացվում, տխրում եմ... Հրաժեշտ չեմ տալիս, քանի որ գարնանը կվերադառնամ։

Այո, ամեն փայլուն կատարող ունի իր հմայքը, իր դիմագիծն ու անհատականությունը։ Իսկ Արամ Ղարաբեկյանը այս ամենի հետ նաև ունի իր դիմանկարը։

Կարինե ՍԱՄՎԵԼՅԱՆ

Հակոբ Մեղապարտի հուշարձանը Երևանում:

ՆՊԱՏԱԿ
Գլխավոր խմբագիր՝ Վլադիմիր ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ
Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24 բ., հեռախոս՝ 22-44-26:
ՀՀ տեղեկատվության նախարարության «Պարբերական» հրատարակչության տպարան: Պատվեր՝ 69288, գրանցման վկայական՝ 888: Ստորագրված է տպագրության 30.11.1995 թ.:
«НПАТАК» — Газета Национальной Академии наук РА

Սկսվել է «Նպատակ» թերթի 1996 թ. բաժանորդագրությունը
ՏԱՐՎԱ ԲԱԺՆԵԳԻՆԸ 600 ԴՐԱՄ Է ԴԻՄԵՑԵՔ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԵՌ. 22-44-26